

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας. Μιὰ ἐρμηνευτικὴ πρόταση ἀναφορικὰ μὲ τὸ χριστιανικὸ πολίτευμα στὸ Φιλ. 3,20-21

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΔΕΣΠΟΤΗ*

Εἰσαγωγικά

Τὸ Φιλ. 3,20-21 εἶναι ἓνα πολὺ γνωστὸ χωρίο ὃχι μόνον σὲ ἐκείνους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ Βιβλικὰ, ἀλλὰ σὲ ὅλους ὄσους διακονοῦν τὴν θεολογικὴ ἐπιστήμη. Τὸ σύνταγμα, ὅμως, *πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς*, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖ ὁ Παῦλος, προτάσσοντας μάλιστα τὸ *ἡμῶν*, μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ ποικιλοτρόπως. Στὸ *Λεξικὸ τοῦ Δημητράκου*¹ ὁ ὅρος *πολίτευμα*² σημαίνει 1) τὴν πολιτικὴ διαγωγή, τὸν πολιτικὸ βίον ἐκάστου, 2) τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, τὴν κυβερνητικὴν πράξιν, 3) τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἤτοι τῆς κυβερνήσεως λαμβανόμενα μέτρα, 4) τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα τῶν πολιτῶν πολιτείας τινός, ἰδίως τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ, 5) εἶδος πολιτείας διακυβερνήσεως, διοικητικὸ σύστημα (Ἀριστοτ. *Πολιτ.* 1278β11 1279^α26 1283β31), 6) τὸ πολιτειακὸ καθεστῶς ἐκάστης χώρας ἐρειδόμενον ὑπὸ τοῦ συντάγματος αὐτῆς, 7) τὰ πολιτικὰ δικαιώματα (ὅπου κατατάσσεται καὶ τὸ Φιλ. 3,20)³, 8) πολιτικὸν σῶμα, σωματεῖον, αὐτοκυ-

---

* Ὁ Σωτήριος Δεσπότης εἶναι Ἄν. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν.

1. *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἀθῆναι: Δομὴ χ.χ. 5944.

2. Σύμφωνα μὲ τὸν Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἀθήνα 1998, 1455 ἐτυμολογεῖται < πολιτεύω/-ομαι < πόλις/πτόλις ἀρχ. σημασία «φρούριο, κάστρο». Ἡ λ. πόλις δήλωνε ἐξαρχῆς τὴν ὄχυρὴ ἀκρόπολη ὅπου βρισκόνταν οἱ ἱεροὶ χώροι τῶν κατοίκων, καθὼς καὶ τὴν κοινωνικὴ συγκρότησίν της ὡς ἀποτέλεσμα τῆς δράσεως τῶν πολιτῶν.

3. Syll 239 [219 π.Χ.]: ὁ Φίλιππος ἀναφέρει: *ὅτι γὰρ πάντων κάλλιστόν ἐστιν ὡς πλείστον μετεχόντων τοῦ πολιτεύματος τὴν τε πόλιν ἰσχύειν καὶ τὴν χώραν μὴ ὡσπερ νῦν αἰσχροῶς χειρσεύεσθαι, νομίζω μὲν οὐδ' ὑμῶν οὐθένα ἂν ἀντειπεῖν, ἔξεστι δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς ταῖς ὁμοίαις πολιτογραφίαις χρωμένους θεωρεῖν ὧν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἰσιν, οἱ καὶ τοὺς οἰκέτας ὅταν ἐλευθερώσωσιν, προσδεχόμενοι εἰς τὸ πολίτευμα καὶ τῶν ἀρχαίων με[ταδι]δόντες, καὶ διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου οὐ μόνον τὴν ἰδίαν πατρίδα ἐπηρεξήσασιν, ἀλλὰ καὶ ἀποικίας.*

βέροντον, αυτόνομον πολιτικὸν σῶμα ἐδρεῦον ἐν ξένη χώρα (Ἐπιγρ. CIG III 5361 [13 π.Χ.]: τὸ πολίτευμα τῶν ἐν Βερενίκη [Κυρηναϊκῆ] Ἰουδαίων) με ὀργάνωσι ἀντίστοιχης τῆς μητροπόλεως⁴.

Στοὺς Ο΄ ἀπαντᾷ ὁ ὅρος στὸ Β΄ Μακ. 12,7-9, σημαίνοντας τὸ σῶμα τῶν πολιτῶν ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχουν ἐξοστρακιστεῖ οἱ παροικοῦντες Ἰουδαῖοι: τοῦ δὲ χωρίου συγκλεισθέντος/ ἀνέλυσεν [Ἰούδας] ὡς πάλιν ἦξων/ καὶ τὸ σύμπαν τῶν Ἰοπιπιδῶν ἐκρίζωσαι πολίτευμα/ μεταλαβὼν δὲ καὶ τοὺς ἐν Ἰαμνείᾳ τὸν αὐτὸν ἐπιτελεῖν βουλομένους τρόπον τοῖς παροικοῦσιν Ἰουδαίοις/ καὶ τοῖς Ἰαμνίταις νυκτὸς ἐπιβαλὼν ὑφῆψεν τὸν λιμένα σὺν τῷ στόλῳ ὥστε φαίνεσθαι τὰς αὐγὰς τοῦ φέγγους εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα σταδίων ὄντων διακοσίων τεσσαράκοντα. Κυρίως στὰ Μακκαβαίων ἀπαντᾷ τὸ πολιτεύεσθαι με τὴν ἔννοια τοῦ ζῆν καὶ μάλιστὰ σύμφωνα με τὸ Νόμο (Ἐσθ. 8,12. Β΄ Μακ. 6,1. 11,25. Γ΄ Μακ. 3,4. Δ΄ Μακ. 2,8). Στὸν Ἰώσηπο τὸ πολίτευμα ἰσοδυναμεῖ τὶς περισσότερες φορὲς με τὸ σύνταγμα/τὸν θεοκρατικὸν τρόπο ὀργάνωσις τῶν Ἰουδαίων: ὁ δ' ἡμέτερος νομοθέτης εἰς μὲν τούτων οὐδοτιοῦν ἀπεῖδεν ὡς δ' ἂν τις εἴποι βιασάμενος τὸν λόγον θεοκρατίαν ἀπέδειξε τὸ πολίτευμα/ Θεῶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ κράτος ἀναθείς (Ἀπίων 2.165)⁵.

Ὁ Φίλων, πολίτης τῆς Ἀλεξάνδρειας, σημειώνει ὅτι ὁ πρωταρχικὸς ἄνθρωπος ὡς κοσμοπολίτης ἀλλὰ καὶ οἱ λογικὲς θεϊκὲς φύσεις πρὸ αὐτοῦ ἦσαν ἐγγεγραμμένες τῷ μεγίστῳ καὶ τελειοτάτῳ πολιτεύματι (Περὶ τῆς κατὰ Μωυσέα κοσμοποιίας 1. 143). Παρουσιάζει τὸν ἀλλοδαπὸ σκλάβο Ἰωσήφ νὰ ἀντιδρᾷ ὡς ἐξῆς στὴν πρόκληση τῆς Αἰγύπτιας: ἦν ὑπομενῶ τοῦ χάριν; καὶ γὰρ εἰ δεσπότης ὁ δῆμος, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ δοῦλος, εὐπατρίδης δ' εἰ καὶ τις ἄλλος, ἐφιέμενος ἐγγραφῆς τῆς ἐν τῷ μεγίστῳ καὶ ἀρίστῳ πολιτεύματι τοῦδε τοῦ κόσμου (Ἰωσήφ 69-71). Σὲ αὐτὸ τὸ κείμενο ἡ συνείδηση τῆς μετοχῆς στὸ ἄριστο πολίτευμα συνδυάζεται ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περικοπὴ με τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες τοῦ κόσμου καὶ τὰ «μαρτύρια» ποὺ ὑφίσταται ὁ σῶφρων. Στὸ Σύγχ. Διαλέκτων 77-8 σὲ «ὑπόμνημα» στὸ Γέν. 11,2 ὁ Φίλων λαμβάνει παράδειγμα ἀπὸ τὰ αἰσθήματα/τὸ νόστο ποὺ ἔτρεφαν πρὸς τὸν τόπο προέλευσής τους ὅσοι ἀποστέλλονταν σὲ κολωνίες ὅπως ἦταν οἱ Φίλιπποι. Ἔτσι καὶ οἱ σοφοὶ βιώνουν τὴν παρουσία τους στὴ γῆ ὡς ξενιτιά καὶ ὄχι ὡς κατοικία ὅπως οἱ ἀ-νόητοι. Ἐπίσης σχολιάζοντας τὸ δυσκολότερο ἴσως ἐρμηνευτικὰ χωρίο τῆς Π.Δ., τὸ

4. MOULTON J.H. and MILLIGAN G., *The Vocabulary of the Greek Testament Illustrated from the Papyri and other Non-Literary Sources*, London 1914, 525.

5. Βλ. ἐπίσης ΕΥΣ., *Εὐαγ. Πρωπ.* 7.8.40.1-8. 8.8.3.4-6.

Γέν. 6,1, ὁ ἀλεξανδρινὸς φιλόσοφος ὁμιλεῖ γιὰ ἐγγραφή στὰ μητρῶα τῆς «πλατωνικῆς» πολιτείας τῶν ἀφθάρτων καὶ ἀσωμάτων ἰδεῶν. Σημειώνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς καὶ προφῆται, οὐκ ἠξίωσαν πολιτείας τῆς παρὰ τῷ κόσμῳ τυχεῖν καὶ κοσμοπολίται γενέσθαι, τὸ δὲ αἰσθητὸν πᾶν ὑπερκύψαντες εἰς τὸν νοητὸν κόσμον μετανέστησαν ἀκεῖθι ὤκησαν ἐγγραφέντες ἀφθάρτων καὶ ἀσωμάτων ἰδεῶν πολιτεία. Ἀκολουθεῖ ἀναφορὰ στὸν Ἄβραάμ (Γίγαντες 60-62). Παρὰ ταῦτα ὁ Φίλων καταγγέλλει τὴν ἀναίρεσιν τῆς ἰουδαϊκῆς πολιτείας (= τὴν πολιτικὴ ὀργάνωση ἢ/καὶ τὸν τρόπο ζωῆς τοῦ ἔθνους του) μέσῳ κατεξοχὴν τῆς κατάργησης ἀπὸ τὸν Φλάκκο τοῦ διοικητικοῦ τῆς σώματος, τῆς γεροσύας (Φλακ. 53)⁶. Σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο, οἱ Ἑβραῖοι ἐνῶ θεωροῦν ὡς μητρόπολη τὴν Ἱερόπολη-Ἱερουσαλήμ, σέβονται ὡς πατρίδα τὸ μέρος ὅπου γεννήθηκαν (46). Ἄλλωστε οἱ Στωικοί, ὅπως Κικέρων (*Leg. II* 5) καὶ ὁ Ἐπίκτητος, ὁμιλοῦν γιὰ δύο πατρίδες: *τί γάρ ἐστὶν ἄνθρωπος; μέρος πόλεως, πρώτης μὲν τῆς ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, μετὰ ταῦτα δὲ τῆς ὡς ἔγγιστα λεγομένης, ἢ τί ἐστι μικρὸν τῆς ὅλης μίμημα* (Διατρ. 2.5.26)⁷.

6. ἐπιγνοὺς ἀνάκαθεν τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαίους Ἀλεξανδρεῖς λεγομένους συγκατοικισθέντας τοῖς πρώτοις εὐθὺ καίροις Ἀλεξανδρεῦσι καὶ ἴσης πολιτείας παρὰ τῶν βασιλέων τετυγχότας, καθὼς φανερὸν ἐγένετο ἐκ τῶν γραμμάτων τῶν παρ' αὐτοῖς καὶ τῶν διαταγμάτων. Σύμφωνα μὲ τὸν Φίωνα (Φλάκκ. 53), κατὰ τὸ πογκρόμ τοῦ 38 μ.Χ. ἐπιχειρήθηκε νὰ μὴν θεωρηθοῦν ἀπλῶς πολῖτες δευτέρας κατηγορίας ἀλλὰ ἐπίσημοι, ἔνεκα τοῦ ὅτι ἀρνοῦνταν νὰ ἀποδώσουν πλήρεις τιμὲς στὸν αὐτοκράτορα ὅπως οἱ πολῖτες τῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἐν συνεχείᾳ σημειώνονται τὰ ἑξῆς: *ἐπειδὴ τοίνυν ἢ κατὰ τῶν νόμων πείρα εὐδοεῖν ἔδοξεν αὐτῷ τὰς προσεσχὰς ἀρπάσαντι/ καὶ μὴδὲ τοῦνομα ὑπολιπομένῳ, πάλιν ἐφ' ἕτερον ἐτρέπετο, τὴν τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἀναίρεσιν, ἵν' ἀποκοπέντων οἷς μόνους ἐφώρμει ὁ ἡμέτερος βίος ἐθῶν τε πατρίων καὶ μετουσίας πολιτικῶν δικαίων, τὰς ἐσχάτας ὑπομένωμεν συμφορὰς οὐδενὸς ἐπιλημμένοι πείσματος εἰς ἀσφάλειαν. ὀλίγαις γάρ ὑστερον ἡμέραις τίθησι πρόγραμμα, δι' οὗ ξένους καὶ ἐπήλυδας ἡμᾶς ἀπεκάλει μὴδὲ λόγον μεταδούς, ἀλλ' ἀκρίτως καταδικάζων. οὐ τί ἂν εἴη τυραννίδος ἐπάγγελμα μείζον; αὐτοὺς γενόμενος τὰ πάντα, κατηγορός, ἐχθρός, μάρτυς, δικαστής, κολαστής, εἶτα δυοὶ τοῖς προτέροις καὶ τρίτον προσέθηκεν ἐφεῖς ὡς ἐν ἀλώσει τοῖς ἐθέλουσι πορθεῖν Ἰουδαίους* (στ. 53-54). Βλ. P.W. VAN DER HORST, *Philo's Flaccus. The First Pogrom. Introduction, Translation and Commentary*. Leiden. Boston: Brill 2003, 154-5. 236-7. Κατὰ τὸ σχολιασμὸ προοφρεῖ καὶ πλοῦσια βιβλιογραφία.

7. ΓΟΥΖΕΠΙΑΣ Α., *Ἡ σχέση τῶν Κυνικῶν καὶ τῶν Στωικῶν μὲ τὸ διεθνικὸ χαρακτῆρα τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας: 1ος π.Χ. μὲ 6ο μ.Χ. αἰῶνα* (Διδ. Διατρ.). Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν 2007, 185-6. Ἀναφορικὰ μὲ τὶς συνέπειες πού εἶχε στὴν ἠθικὴ ἢ αὐτοσυνειδησία τῶν βροτῶν ὡς μελῶν ἐνὸς ἐνιαίου σώματος (ὅπου περιλαμβάνονται καὶ οἱ θεοί) ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκείωση μέσῳ τοῦ νοῦ βλ. LEE M.V., *Paul, the Stoics, and the Body of Christ* (SNTSMS, 137) Cambridge: Cambridge University Press 2006, 59-102.

Σημειωτέον ότι ήδη στον έλληνο κόσμο φιλόσοφοι θεωρούσαν ως πατρίδα τους τον ούρανο. Ο φυσικός φιλόσοφος Άναξαγόρας από τις Κλαζομένες της Ίωνίας (496-428 π.Χ.) παραχώρησε την κληρονομία του (τὰ πατρῶα) τοῖς οἰκείοις. Αἰτιαθεὶς γὰρ ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀμελῶν, «τί οὖν, ἔφη, οὐχ ὑμεῖς ἐπιμελεῖσθε;» καὶ τέλος ἀπέστη καὶ περὶ τὴν τῶν φυσικῶν θεωρίαν ἦν, οὐ φροντίζων τῶν πολιτικῶν. ὅτε καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα, «οὐδέν σοι μέλει τῆς πατρίδος;», «εὐφήμει», ἔφη, «ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος», δείξας τὸν οὐρανόν» (Διογένης Λαέρτιος 2.7 [ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ.]). Ἡ θέαση τῆς ἁρμονίας τοῦ οὐρανοῦ ὡς τῆς κατεξοχὴν πόλης-καταφυγίου ἐντάθηκε ὅταν κατέρρευσε ἡ πόλις κράτος, συνειδητοποιήθηκε ἡ ρευστότητα τῶν ἐπιγείων ἀλλὰ καὶ ἀυξήθηκαν οἱ περιπλανήσεις στὴν ἑλληνορωμαϊκὴ οἰκουμένη⁸. Ἡ αἴσθησις ὅτι ὁ ἐπίγειος βίος εἶναι παρεπιδημία ἀναπτύσσεται στὸν ψευδοπλατωνικὸν Διάλογο Ἄξιόχος (365B-366B 1^{ος} αἰ. π.Χ.). Ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Κόρδοβα τῆς Ἰσπανίας στωικὸς Σενέκας, ὅταν ἔχοντας ἀποτύχει νὰ ἐφαρμόσει τὶς στωικὲς ἀρχὲς στὴ ρωμαϊκὴ ἡγεμονία δὲν ζεῖ πλέον στὸν Χρυσὸ Οἶκο τῆς Ρώμης, ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ φιλοσόφου διατρίβει ἐν πολλοῖς στὴν ἀρχὴ τῆς, στὸ σημεῖο ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀπεστάλη στὴ γῆ (Ἐπ. 41.5). Στὸ Ἐπ. 65.20 παρουσιάζεται ὁ φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος οὕτως ἢ ἄλλως αἰσθάνεται κοσμοπολίτης, νὰ μὴν ἔχει σκυμμένο κεφάλι (προφανῶς ὅπως ὁ κύων καὶ τὰ ἄλλα κτήνη) ἀλλὰ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸν τόπο ὅπου θὰ κατοικεῖ ἡ ψυχὴ του. Ἦδη στὸν πλατωνικὸν Τίμαιο ἢ περὶ φύσεως (90.a.1-d.7 90.a) τὸ ἀνθρώπινο εἶδος θεωρεῖται «οὐράνιο» φυτό. Οἱ ρίζες του εἶναι τὸ κεφάλι καὶ τὸ ἔδαφος ὅπου φυτρώνει δὲν εἶναι στὴ Γῆ ἀλλὰ στὸν οὐρανόν. [...] Πνευματικὴ τροφή [...] εἶναι ἡ θέασις τῶν περιφορῶν τοῦ οὐρανοῦ. Μὲ τὴν ἐννοία αὐτῆ, ἡ φυσικὴ τάσις τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας εἶναι πρὸς τὰ ἐπάνω, πρὸς τὸν οὐρανὸ ὅπου βρίσκεται ἡ τροφή τῆς. Ἄλλωστε τὴ στιγμὴ τῆς πρώτης γέννησις ἡ κάθε ψυχὴ ἦταν ἐνωμένη μὲ ἓνα ἄστρο. [...] Ὁ πραγματικὸς ἔρωτας, ὁ σύννοικος δαίμων, εἶναι ἡ ἔλξις μας γιὰ τὴ θεϊκὴ σοφία καὶ τὴν ἀθανασία καὶ πὼς ἡ περιγραφή τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ πλήρης καὶ χωρὶς ἀναφορὰ στὰ ὄργανα ἀναπαραγωγῆς, ὁ μοναδικὸς σκοπὸς τῶν ὁποῦ εἶναι ἡ διαιώνισις τοῦ εἶδους [Cornford]»⁹. Ἄς μὴν λησιμο-

8. ΠΑΧΗ Π., Ἡ ἐννοία τῆς περιπλάνησις κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἑλληνοιστικῶν χρόνων, *Τμητικὸ Ἀφιέρωμα στὸν Ὁμότιμο Καθηγητὴ Νικόλαο Ἀθ. Ματσούκα*, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς - Τμῆμα Θεολογίας 12, Θεσσαλονίκη 2002, 274-323.

9. ΚΑΛΦΑΣ Β., *Πλάτων-Τίμαιος*, Ἀθήνα: Πόλις 2007, 493-4. Σχετικὰ μὲ τὸ πὼς ἐνίστε ἀποτυπώνεται στίς ἐπιτύμβιες στήλες τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ τε-

νεϊται ὅτι ἡ Ἀστρονομία θεωρεῖτο μαζί με τὴ Γεωμετρία ἱερές ἐπιστῆμες καὶ συ-
νιστοῦσαν καὶ στὴν Ἀκαδημία καὶ στοὺς Στωικούς τὴ βάση γιὰ τὴ γνώση τῶν
ὄντων¹⁰.

Τὸ ρῆμα *πολιτεύεσθαι* ἐκτὸς τῆς Φιλ. δὲν ἀπαντᾷ στὴν Κ.Δ. Εἶναι ἀγαπητὸ
στὴ «ρωμαϊκῆ» Α΄ Κλήμ. (95-96 μ.Χ.·) ὅπου ἀπαντᾷ συνήθως ὡς μετοχὴ καὶ
δηλώνει τὴ βιοτή, τὸ ἦθος τῶν χριστιανῶν (3, 4 [κατὰ τὸ καθῆκον τῷ Χριστῷ]¹¹.
6,1. 21,1 [σὲ συνδυασμὸ με ἀναφορὰ στὴ γαστέρα ὅπως στὴν ὑπὸ ἐξέτασιν πε-
ρικοπῆ]¹² 44,6. 51,2. 54,4 [οἱ πολιτευόμενοι τὴν ἀμεταμέλητον πολιτείαν τοῦ Θε-
οῦ]). Ὁ ἁγ. Πολύκαρπος Σμύρνης χρησιμοποιεῖ τὸ *πολιτεύεσθαι* με τὴν ἴδια
σημασία ἀπευθυνόμενος ἐπίσης (ὅπως καὶ ὁ Π.) στοὺς Φιλιππίσιους (5,2): *ὧ
ἐὰν εὐαρεστήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι/ ἀποληψόμεθα καὶ τὸν μέλλοντα/ καθὼς
ὑπέσχετο ἡμῖν ἐγεῖραι ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν/ καὶ ὅτι ἐὰν πολιτευώμεθα ἀξίως
αὐτοῦ/ καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ/ εἶγε πιστεύομεν*¹³. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ με
τὸν Ποιμένα τοῦ Ἐρμά πού συγγράφηκε στὴν Αἰώνια Πόλη (ὅπως καὶ ἡ Α΄
Κλήμ.): *πολιτευσάμενην οὖν αὐτὴν [ἐνν. ἡ σὰρξ ἐν ἣ κατώκησε τὸ Πνεῦμα τὸ
Ἅγιον] καλῶς καὶ ἀγνῶς/ καὶ συνκοπιάσασαν τῷ Πνεύματι/ καὶ συνεργήσασαν
ἐν παντὶ πράγματι ἰσχυρῶς/ καὶ ἀνδρείως ἀναστραφεῖσαν μετὰ τοῦ Πνεύματος*

θεωῶτος δὲν βυθίζεται στὴν καταχνιά τοῦ Ἄδη ἀλλὰ μεταβάλλεται σὲ ἀστέρι ἢ καὶ σὲ θεότητα
βλ. OBRYK M., *Unsterblichkeitsglaube in den griechischen Versinschriften*, Berlin: De Gruyter
2012, 164-5. Σὲ αὐτὲς διαπιστώνεται μάλιστα ὅτι ὅποιος στὴ ζωὴ διακονεῖ πιστὰ μία θεότητα,
ἐνὼ τὸ σῶμα του λιώνει ἢ ψυχὴ του μετὰ θάνατον γίνεται σύνεδρος-κοινωνός της (203-4) ὅπως
ὁ Γανυμήδης (Ὀμήρου, Ἰλιάδα 20.231-35). Ὁ Π. καὶ στὴ Φιλ. ἐμφανίζεται πιστὸς διάκονος τοῦ
Χριστοῦ ἀναμένοντας τὴν ἐσχατολογικὴ κοινωνία καὶ στὸ πεδίο τοῦ σώματος.

10. CARBOSCO ALBERTO C., *Aspekte der Paideia bei Gregor dem Wundertäter. Fruhchristentum und Kultur*. Herausgegeben von Ferdinand R. Prostmeier, Freiburg-Basel-Wien: Her-
der 2007, 279-290.

11. *Διὰ τοῦτο πόρρω ἄπεσιν ἢ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη ἐν τῷ ἀπολιπεῖν ἕκαστον τὸν φόβον
τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ ἀμβλυωπῆσαι μηδὲ ἐν τοῖς νομίμοις τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ
πορεύεσθαι μηδὲ πολιτεύεσθαι κατὰ τὸ καθῆκον τῷ Χριστῷ ἀλλὰ ἕκαστον βαδίζειν κατὰ τὰς
ἐπιθυμίας τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς ζῆλον ἄδικον καὶ ἀσεβῆ ἀνεληφτότας δι' οὗ καὶ θά-
νατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.*

12. *Ἀπαντᾷ σὲ συνδυασμὸ με τὴ γαστέρα: λέγει γάρ που Πνεῦμα Κυρίου λύχνος ἐρευνῶν
τὰ ταμεία τῆς γαστρὸς ἴδωμεν πῶς ἐγγύς ἐστιν καὶ ὅτι οὐδὲν λέληθεν αὐτὸν τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν
οὐδὲ τῶν διαλογισμῶν ὧν ποιούμεθα.*

13. Καὶ στὸ συγκεκριμένο χωρίο τὸ ρῆμα χρησιμοποιεῖται σὲ συνδυασμὸ με τὸ *ἀξίως*, ἀλλὰ
καὶ τὴν ὑπόσχεση σωτηρίας ὅπως στὸ Φιλ. 1,27-28: *Μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ
πολιτεύεσθε*. Πρβλ. Πρ. 23,1: *ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ πάση συνειδήσει ἀγαθῆ πεπολίτευμαι τῷ
Θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας.*

τοῦ Ἁγίου/ εἶλατο κοινωνόν/ ἤρεσε γὰρ ἡ πορεία τῆς σαρκὸς ταύτης ὅτι οὐκ ἐμίανθη ἐπὶ τῆς γῆς ἔχουσα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον (Παραβολή 5.6.6 [59. 6]). Στὴν Πρὸς Διόγνητον τὸ πολιτεύεσθαι μᾶλλον χρησιμοποιεῖται συνώνυμα μὲ τὸ ζῆν¹⁴: τότε θεάση τυγχάνων ἐπὶ τῆς γῆς ὅτι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεται/ τότε μυστήρια Θεοῦ λαλεῖν ἄρξῃ/ τότε τοὺς κολαζομένους ἐπὶ τῷ μὴ θέλῃν ἀρνήσασθαι Θεὸν καὶ ἀγαπήσεις καὶ θαυμάσεις/ τότε τῆς ἀπάτης τοῦ κόσμου καὶ τῆς πλάνης καταγνώση/ ὅταν τὸ ἀληθῶς ἐν οὐρανῷ ζῆν ἐπιγνώσῃ/ ὅταν τοῦ δοκοῦντος ἐνθάδε θανάτου καταφρονήσῃ/ ὅταν τὸν ὄντως θάνατον φοβηθῆς ὃς φυλάσσειται τοῖς κατακριθησομένοις εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον ὃ τοὺς παραδοθέντας αὐτῷ μέχρι τέλους κολάσει (10,7). Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐπιγραφή τοῦ 2^{ου}-3^{ου} αἰ. μ.Χ. ἡ ὁποία ἀνακαλύφθηκε στους Στόβους. Σὲ αὐτὴν ἐπαινεῖται ἕνας ἐθνικὸς Ρωμαῖος πολίτης Τιβέριος Πολύχαρμος ὡς πατέρας (= πάτρων καὶ χορηγός) τῆς συναγωγῆς (καὶ τοῦ κτηρίου καὶ τῆς σύναξης) *πολιτευσάμενος πᾶσαν πολιτείαν κατὰ τὸν Ἰουδαϊσμόν* (IJO I Mac I).

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι στοὺς Ἀποστολικούς Πατέρες (ΑΠ) τὸ *πολιτεύεσθαι* χρησιμοποιεῖται κατεξοχὴν ὡς ρῆμα, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ζῆν καὶ μάλιστα σὲ ἔργα ποὺ συνδέονται μὲ κλίματα ποὺ συνδέονται μὲ τὴν αἰώνια Πόλη. Φυσικὰ ἡ ἔμφαση δὲν βρῖσκεται στὴ σωτηρία τοῦ νοῦ οὔτε σὲ μία πλατωνικὴ πολιτεία ἰδεῶν. Δὲν χρησιμοποιεῖται, ὅμως, ἀπὸ τοὺς ΑΠ ὁ ἄπαξ λεγόμενος στὴν Κ.Δ. ὄρος *πολίτευμα*.

Ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῆς λεξικογραφικῆς πολυσημίας τοῦ *πολιτεύματος*, οἱ ἀποδόσεις- ἐρμηγείες τοῦ Φιλ. 3,20-21 στὴ Νεοελληνικὴ εἶναι οἱ κάτωθι:

Ι. Π. Τρεμπέλας¹⁵: *Διότι ἡ δική μας πατρίς καὶ πολιτεία καὶ τὰ δικά μας πολιτικά δικαιώματα εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους μὲ πολὺν πόθο περιμένομεν καὶ τὸν Σωτῆρα μας, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Σχόλιο: ὑπάρχουν δύο μεγάλα καὶ εὐρεῖα πολιτεῖα ἐν τῷ σύμπαντι, ἡ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ τοῦ ἐπίγειου κόσμου, κυβερνωμένη ἀπὸ καθεστῶτα καὶ νόμους ἀνθρωπίνους καὶ ἐπίγειους, ἀποβλέπει εἰς κοσμικοὺς σκοποὺς*¹⁶.

14. Πρὸβλ. Β' Μακ. 11,25. Ἐπ. Ἀριστέα 31. Ὁ ὄρος σήμαινε ἐπίσης *ζῶ ὡς πολίτης, μετέχω τῆς κυβέρησης, πράττω τὰ κοινά* (Ἰώσηπος Βίος 12. Πλούταρχος, Ἠθικά [Πολιτικά Παραγέλυματα] 798 D-E. 800D, F. 813A).

15. Ἐπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης Β', Ἀθήναι: Ζωή 1956, 209.

16. Παρόμοια ἀποδίδουν τὸ χωρίο καὶ οἱ ἐξῆς μεταφράσεις: New American Standard Bible (1991): *For our citizenship is in heaven, from which also we eagerly wait for a Savior, the Lord Jesus Christ*; Einheitsübersetzung (1980) *Unsere Heimat aber ist im Himmel. Von dorthen er-*

II. Βιβλική Έταιρεία¹⁷: Ἐμεῖς ὁμως ἀντίθετα εἶμαστε πολῖτες τοῦ Οὐρανοῦ, ἀπ' ὅπου καὶ περιμένουμε νὰ ἔρθει ὁ σωτήρας μας, ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

III. Ν. Σωτηρόπουλος¹⁸: ἀλλ' ἡ δική μας ζωὴ εἶναι στοὺς οὐρανοὺς ἀπ' ὅπου ἀναμένουμε ὡς σωτῆρα τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό.

Μάλιστα ἡ τρίτη ἐρμηνεία, ἡ ὁποία ἐδράζεται στὴ χρήση τοῦ *πολίτευεσθαι* ἀντὶ τοῦ *περιπατεῖν* ἦδη στὸ 1,27 ἀλλὰ καὶ στὴν ἄμεση συνάφεια τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν χωρίου 3,17-18, συνάδει μὲ τὶς ἀρχαιότερες μεταφράσεις τοῦ ὄρου στὴ Βουλγάτα καὶ τὴν Πεσίτα. Σημειωτέον ὅτι ἐνῶ στὰ ἀρχαιότερα λατινικὰ κείμενα¹⁹ ὡς ἀπόδοση τοῦ ὄρου *πολίτευμα* χρησιμοποιοῦνταν τὸ *municipatus* (πόλις ἰσοπολίτις, αὐτόνομος καὶ αὐτόδικος), ἀργότερα ὅταν ἔσβησε ἡ ἀναμονὴ τῆς ὁσονούπω ἔλευσης τῆς Παρουσίας, χρησιμοποιήθηκε στὴ Βουλγάτα τοῦ Ἰερώνυμου ὁ ὄρος *conversatio* (*conversor* = *συμπεριφέρομαι, ὁμιλῶ τι, - διάγω, διατρίβω ἐν τόπῳ*)²⁰ ἀφοῦ ἦταν ἀδιανόητο νὰ ἔχουν οἱ χριστιανοὶ ἄλλη/ἐναλλακτικὴ ἰθαγένεια. Ἐπηρεασμένος προφανῶς ἀπὸ τὴ Βουλγάτα καὶ ὁ Λούθηρος

---

warten wir auch Jesus Christus, den Herrn, als Retter ELB Denn unser Bürgerrecht ist in den Himmeln, von woher wir auch den Herrn Jesus Christus als Retter erwarten Munchener NT (1998): Denn unsere Bürgerschaft ist in (den) Himmeln, aus dem auch als Retter wir erwarten (den) Herrn Jesus Christus. Ἡ μετάφραση αὐτὴ ὅπως καὶ οἱ ξένες μεταφράσεις προέρχονται ἀπὸ τὸ BibleWorks™ Copyright © 1992-2005 programmed by Michael S. Bushell, Michael D. Tan, and Glenn L. Weaver. *Dibelius Wir haben unsere Heimat im Himmel und sind hier eine Kolonie von Himmelsbürgern*. Σύμφωνα μὲ τὸν Κ. Σιαμάκη (Σύντομο Λεξικὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, Θεσσαλονίκη: Δόναξ 2012, 68) τὸ ἐν οὐρανοῖς *πολίτευμα* στὸ Φιλ. 3 ἀποδίδεται ὡς *οὐράνια ἰθαγένεια*. *Πολιτεία καὶ πολίτευμα* σημαίνουν *ἰθαγένεια, πολιτικά δικαιώματα καὶ προνόμια κυριάρχου Ρωμαίου πολίτου*. Πολιτογράφηση στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σήμαινε καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Κύριος ἔδωσε σὲ μαθητὰς του δεῦτερα ὀνόματα (λ.χ. *Κηφᾶς, Βοανεργῆς*). Τέτοια ὀνοματοδοσία καὶ μετάδοση τῆς ἰθαγενείας τῶν κυριάρχων καὶ τῶν προνομίων τῆς σὲ μερικὸς ἐπίλεκτος ὑπόδουλος ἦταν συνήθης στὴ Βαβυλωνία (Δαν. 1,7) καὶ στὴ Ρώμη ὅπου ἡ ἰθαγένεια ἀγοραζόταν κίολας (Πρ. 22,28. 23,26. *Κλαύδιος Λυσίας*). Μάλιστα ἡ κληρονομημένη θεωροῦνταν εὐγενέστερη ἀπὸ τὴν ἀγορασμένη.

17. Ἡ Καινὴ Διαθήκη μὲ νεοελληνικὴ δημοτικὴ μετάφραση τῶν ἑξὶ καθηγητῶν (Σ. Ἀγουρίδη, Π. Βασιλειάδη, Ἰ. Γαλιάνη, Γ. Γαλιτή, Ἰ. Καραβιδόπουλου, Β. Στογιάννου) ²1989, 294.

18. Ἡ Καινὴ Διαθήκη μὲ Μετάφραση στὴ Δημοτικὴ, Ἀθήναι 2001, 863. βλ. τοῦ ἰδιοῦ, *Ἐρμηνεία Δυσκόλων Χωρίων τῆς Γραφῆς*, Ἀθήναι 1994, Τόμος Γ', 336-338.

19. TERT. *De coron. mil. 13: municipatum in caelis esse pronuntians* τοῦ ἰδιοῦ, *Adv. Marc. 3,24: ita municipatum caeli cum Paulo consequaris*. Hieron. *Epist. 16,2*.

20. ALAND KURT: Die Christen und der Staat nach Phil. 3,20, in: *Paganisme, Judaisme, Christianisme. Influences et affrontements dans le monde antique* (FS Marcel Simon), Paris 1978, S. 247-259. Ἡ Nova Vulgata χρησιμοποιεῖ καὶ πάλι τὸ *municipatus*.

σημειώνει: *Unser Wandel aber ist im Himmel von dannen wir auch warten des Heilandes Jesu Christi, des Herrn*²¹. Και στην Πεσίτα αναφέρεται ρήμα που σημαίνει *ή εργασία μας/τό ενδιαφέρον*.

Ὁ Ἀντιοχεὺς Ἰω. Χρυσόστομος, ἐρμηνεύοντας τὸν Π. στοὺς πολῖτες τῆς Νέας Ρώμης (398-404 μ.Χ.) καὶ λειτουργώντας καὶ ὁ ἴδιος ὡς παιδοτρίβης συνδυάζει τὸ *πολίτευμα* μὲ τὸ ἐσχατολογικὸ βραβεῖο πού προϋποθέτει ἀγῶνα καὶ τὸ ταυτίζει μὲ τὴ Βασιλεία: «*Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα, φησὶν, ἐν οὐρανῶν*» *ἐκεῖ τὸ βραβεῖόν ἐστιν. Ὁρᾷς τοὺς τρέχοντας πῶς νόμῳ ζῶσι; πῶς οὐδὲν τῶν ἐκκλύοντων τὴν ἰσχὺν προσίενται; πῶς ἀγωνίζονται καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐν παλαίστρᾳ ὑπὸ παιδοτρίβη καὶ νόμῳ; Μίμησαι τούτους καὶ σύ, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονα ἐπίδειξαι προθυμίαν· οὐ γὰρ ἴσον τὸ βραβεῖον· πολλοὶ οἱ κωλύοντες· νόμῳ ζῆθι· πολλά ἐστί τὰ ἐκκλύοντα τὴν ἰσχύν· εὐσκελῆ ποιήσον αὐτὴν τῷ ποδί· ἔνεστι γάρ· οὐ γὰρ φύσεως ἐστιν, ἀλλὰ προαιρέσεως. Κούφην αὐτὴν ἐργασώμεθα, ἵνα μὴ τῇ ταχύτητι τῶν ποδῶν τὸ λοιπὸν ἄχθος ἐμποδίξῃ· δίδαξον εἶναι τοὺς πόδας ἀσφαλεῖς· πολλοὶ γὰρ οἱ ὄλισθοι· κἂν καταπέσης, πολλὰ ἀπώλεσας. Πλὴν κἂν καταπέσης, διανάστηθι· ἐνὶ καὶ οὕτω νικήσαι. Μηδέποτε τοῖς ὄλισθηροῖς ἐπιχειρεῖ πράγμασι, καὶ οὐ καταπεσῆ· ἐπὶ τὰ βεβηκότα τρέχε· ἄνω τὴν κεφαλὴν, ἄνω τὸ ὄμμα. Τοῦτο καὶ τοῖς τρέχουσιν οἱ παιδοτρίβη παρακελεύονται· οὕτω διαβασιάζεται ἰσχὺς. Ἄν δὲ κάτω νεύσης, κατέπεσες, ἐξελύθης. Ἄνω βλέπε, ὅπου τὸ βραβεῖόν ἐστιν· αὐτὴ τοῦ βραβεῖου ἢ ὄψις μείζονα ποιεῖ τὴν προαίρεσιν· οὐκ ἀφήσιν αἰσθέσθαι τῶν πόνων ἢ τῆς θλίψεως ἐλπίς, τὸ μῆκος μικρὸν ποιεῖ φαίνεσθαι. Τί ἐστί τὸ βραβεῖον; Οὐ κλάδος φοίνικος, ἀλλὰ τί; Βασιλεία οὐρανῶν, ἀνάπαυσις αἰώνιος, δόξα μετὰ Χριστοῦ, κληρονομία, ἀδελφότης, μυστήρια ἀγαθὰ, ἃ οὐκ ἐνὶ εἰπεῖν (PG 62.271.49 - 272.35).*

Προκειμένου νὰ ἐξιχνιάσουμε τὴν ἀκριβῆ ἔννοια τοῦ ἅπαξ λεγομένου ὄρου *πολίτευμα* στὸ ὑπὸ ἐξέτασιν χωρίον θὰ συνοψίσουμε ἀρχικὰ τὴν ἱστορία τῆς ἔρευνας, ἢ ὅποια τὸν ἐρμηνεύει κατεξοχὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σημασίας πού εἶχε στὴν ἑλληνορωμαϊκὴ κοινωνία τῶν Φιλίππων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς διασύνδεσής του μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ παρουσία στὶς πόλεις τῆς Μεσογείου. Κατόπιν θὰ ἐξετάσουμε τὴ λειτουργία του στὴ συνάφεια τῆς Ἐπιστολῆς ἀλλὰ καὶ ἰσότοπους ὄρους σὲ ἄλλες ἐπιστολές τοῦ παύλειου Corpus.

21. KING JAMES WITH CODES (1611/1769) V: *For our conversation is in heaven; from whence also we look for the Saviour, the Lord Jesus Christ: {conversation...: or, we live or conduct ourselves as citizens of heaven, or, for obtaining heaven}.*

1. Τὸ ἑλληνικὸ ὑπόβαθρο τοῦ πολιτεύματος

Στους περισσότερους ἔρευνητὲς τὸ ρῆμα *πολιτεύομαι* ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὸν ἔντονο ἑλληνορωμαϊκὸ χαρακτήρα τῆς πόλης τῶν Φιλίππων, τὸ καθεστὼς τῶν ὁποίων χαρακτηρίζεται *πολίτευμα*, καὶ ἐφαρμόζεται μεταφορικὰ ἀπὸ τὸν Παῦλο γιὰ τὸ καθεστὼς τῆς πολιτείας τοῦ Θεοῦ πού κηρύττει (Κ. Παπαδημητρίου²²). Εἰδικότερα λαμβάνονται ὑπ' ὄψη δύο τινά: (α) οἱ παραλήπτες τῆς *Πρὸς Φιλιππησίους* περιπατοῦν/πολιτεύονται σὲ μία «μικρογραφία τῆς Ρώμης»²³ μὲ τὸ ὄνομα *Colonia*²⁴ *Julia Augusta Philippensis*²⁵, ἡ ὁποία ἔχει τὰ προνόμια τῆς ρωμαϊκῆς πόλης (*ius italicum*)²⁶ καλλιεργώντας τὰ *mores maiorum* (= πάτρια ἔθη, νόμιμα/πάτριοι νόμοι). (β) Ὁ Παῦλος (Π.) μὲ τὴ συγκεκριμένη ἐπιστολὴ εὐρισκόμενος αἰχμάλωτος μᾶλλον στὴν αἰώνια Πόλη καὶ συναγελαζόμενος μὲ ἀγίους ἐκ τῆς *Καίσαρος οἰκίας* (4,22), ὅπου καὶ τὸ πολίτευμα διαδραμάτιζε καθοριστικὸ ρόλο, ἀπευθύνεται σὲ πιστοὺς ἐξ ἔθνῶν, μὴ Ρωμαίους πολῖτες τῆς μεσαίας καὶ κατώτερης κοινωνικῆς τάξης²⁷, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν τὰ προνόμια πού διέθεταν οἱ ἀπόγονοι τῶν βετεράνων Ρωμαίων πού ἐποίκισαν τοὺς Φιλίππους. Ἐπρόκειτο ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ γιὰ κάποια μέλη τῆς προσωπικῆς φρουρᾶς τοῦ Αὐγούστου/Σεβαστοῦ, τὰ ὁποία προηγουμένως εἶχαν ἐπιδείξει ἐξαιρετικὴ πιστότητα στὸν κύριο καὶ σωτῆρα τους²⁸. Λογικὸ ἦταν τὰ μέ-

22. Ἀριστεία στὴν πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολὴ τοῦ ἀπ. Παύλου, Θεσσαλονίκη: Πουρναρᾶς 2012, 145.

23. Γιὰ τὸ status τῆς κολωνίας στὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο βλ. GELLIIUS AULUS, *Noctres Atticae* 16,13.

24. Ὁ ὅρος ἀρχικὰ σήμαινε *κατοικητήριον, γέωργημα*.

25. Βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὴν Παρουσία τοῦ Παύλου στοὺς Φιλίππους βλ. ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., *Ἡ ἱεραποστολικὴ Περιοδεία τοῦ Παύλου στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο (Μακεδονία-Ἀχαΐα-Ἀσία)*. Ἀθήνα: Οὐρανὸς 2010, 49.

26. Ἀπολάμβαναν *libertas* (ἐλευθερία [!]), *immunitas* (ἀτέλεια, φοροαπαλλαγὴ) καὶ *ius italicum* (ἰταλικὸ δίκαιο).

27. ASCOUGH RICHARD STEPHEN, *Voluntary Associations and Community Formation: Paul's Macedonian Christian Communities in Context*. PhD diss. University of St. Michael's College, 1998, 119 κ.έ. Τὸ συμπέρασμα ἐξάγεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς *προσωπογραφίας* τῶν ἐπωνύμων τῆς ἐπιστολῆς, τῆς συμπάθειας πρὸς τὸν δεσμώτη Π. πού αὐτοαποκαλεῖται *σκλάβος* στὸ Προοίμιο, τῆς οἰκειότητας πού ἔχουν μὲ τὸν κόπο ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμπορικὴ διάλεκτο (Κικέρων, *Off.* 1. 151). Βλ. ΤΣΑΛΑΜΠΟΥΝΗ ΑΙΚ., *Πολίτης τῶν οὐρανῶν στὴν res publica colonia Philippensium: διαμορφώνοντας καὶ διατηρώντας τὴ χριστιανικὴ ταυτότητα στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων, Ἐξηγητικά*, Θεσσαλονίκη 2013, 367-388, ἐδῶ 385-6.

28. Σὲ κάθε περίπτωση ἀνεξάρτητα τῆς ἐθνότητος καὶ τοῦ στάτους ἦταν διάχυτο στὴ συγκε-

λη τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι στή Φιλ. προσφωνοῦνται μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἐκδοχὴ τοῦ λατινικοῦ τοῦ ὀνόματος (4,15 *Φιλιππήσιοι-Philippenses*)²⁹, νὰ γοητεύονται ἀπὸ τὰ προνόμια ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἰθαγένεια³⁰. Αὐτὴ ἐπισημαίνεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ στὶς μισὲς ἐπιγραφὲς τῆς πόλης ποὺ εἶναι κατεξοχὴν στὰ λατινικά³¹. Ὁ Π., ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ ρητορικὸ χάρισμα τῆς προσαρμογῆς, χρησιμοποιεῖ ἐκτὸς τῆς ἀθλητικῆς, πολεμικῆς, οἰκονομικῆς ἀλλὰ καὶ λατρευτικῆς διαλέκτου καὶ τὸν ἅπαξ λεγόμενον ὄρο *πολίτευμα*.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Π. σὲ καμία ἐπιστολὴ του δὲν ἐπικαλεῖται τὸ προνόμιο ὅτι ἦταν *cives Romani* καὶ μάλιστα ἐκ γενετῆς (Πρ. 22,28) μᾶλλον διότι ἕνας πρόγονός του εἶχε ἐπιδείξει ἀνδραγαθία στὸ πεδίο τῆς μάχης (*missio honesta*). Σύμφωνα μὲ τὶς *Πράξεις* τοῦ ἱατροῦ Λουκᾶ, μέσῳ αὐτοῦ (τοῦ προνομίου) ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν τελικὰ ἀποφυλακίστηκε στοὺς Φιλίππους (16,37). Βεβαίως προηγουμένως εἶχε ὑποστῆ ἀδιαμαρτύρητα τὸ ὄνειδος καὶ τὸν πόνο τῶν μαστιγώσεων καὶ τῆς φυλάκισης συμπάσχοντας μὲ τὸν συνεργάτη του Σίλα προφανῶς μὲ τὴ συνείδηση ὅτι εἶναι πολίτης τῆς βασιλείας.

Ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἀπηγεῖ μία παράδοση ποὺ συνιστοῦσε κοινὸ τόπο στὴν ἀρχέγονη Ἐκκλησία. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἕν ὅτι βαπτισμένοι/ἐνδεδυμένοι τὸν Χριστὸ πιστοὶ εἶναι *civites Romani* ἢ ὄχι, οἱ χριστιανοὶ σὲ αὐτὸν τὸν παροδικὸ κόσμο/αἰῶνα εἶναι κατεξοχὴν πολῖτες τῆς βασιλείας ὡς συνέχεια τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ. Ὁ ἀρχαῖος τίτλος *ἅγιος* γιὰ τὰ μέλη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας (Φιλ. 4,22) χρησιμοποιεῖται στὸν Ἰουδαϊσμὸ κατεξοχὴν γιὰ τοὺς ἀγγέλους, μὲ

κοιμένη πόλη τὸ πνεῦμα τοῦ ἀγῶνα/τῆς ἀριστείας ἐνῶ τοὺς ἦταν οἰκεία ἢ γλώσσα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς λατρείας.

29. PILHOFER PETER, *Philippi. Vol. 1: Die erste christliche Gemeinde Europa.s* Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 87 Tübingen: Mohr-Siebeck 1995, 118.

30. Πρβλ. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΑΙΔΕΙΟΣ (2^{ος} αἰ. μ.Χ.), *Ἐγκώμιον Ρώμης* 213-4: *διελόντες γὰρ δύο μέρος πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, τοῦτο δ' εἰπὼν ἅπασαν εὔρηκα τὴν οἰκουμένην, τὸ μὲν χαριέστερόν τε καὶ γενναιότερον καὶ δυνατώτερον πανταχοῦ πολιτικὸν ἢ καὶ ὁμόφυλον πᾶν ἀπεδώκατε, τὸ δὲ λοιπὸν ὑπήκοόν τε καὶ ἀρχόμενον. καὶ οὔτε θάλαττα διείργει τὸ μὴ εἶναι πολίτην οὔτε πλήθος τὰς ἐν μέσῳ χώρας, οὐδ' Ἀσία καὶ Εὐρώπη διήρηται ἐνταῦθα· πρόκειται δ' ἐν μέσῳ πάσι πάντα· ξένος δ' οὐδεὶς ὅστις ἀρχῆς ἢ πίστεως ἄξιος, ἀλλὰ καθέστηκε κοινὴ τῆς γῆς δημοκρατία ὑφ' ἐνὶ τῷ ἀρίστῳ ἀρχοντι καὶ κοσμητῇ, καὶ πάντες ὥσπερ εἰς κοινὴν ἀγορὰν συνίασι τευξόμενοι τῆς ἀξίας ἕκαστοι. ὅπερ δὲ πόλις τοῖς ἀντὶς ὀρίοις καὶ χώραις ἐστὶ, τοῦθ' ἦδε ἡ πόλις τῆς ἀπάσης οἰκουμένης, ὥσπερ αὐτῆς χώρας ἄστν κοινὸν ἀποδεδειγμένη. φαίης ἂν περιοίκους ἅπαντας.*

31. Ὁ.π. 121.

τους οποίους κοινότητες όπως τὸ Κουμράν πίστευαν ὅτι συλλειτουργοῦσαν³². Στὸ Ἐφ. 2,12.19 γίνεται ἀναφορὰ στὰ ἔθνη ὡς ἐξῆς: *ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραήλ [...]* Ἔρα οὖν οὐκέτι ἐστέ «ξένοι καὶ πάροικοι» ἀλλὰ ἐστέ συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι (= μέλη τῆς οἰκογένειας) τοῦ Θεοῦ. Στὸ Α΄ Πέ. 1,1 οἱ ἐκλεκτοὶ διασπορᾶς Πόντου [...] ὀνομάζονται *παρεπίδημοι*, ἐνῶ στὴν Ἀποκάλυψη οἱ ἅγιοι ποὺ συνιστοῦν βασιλεία καὶ ἱερεῖς (1.6. 5,10. πρβλ. Ἔξ. 19,16) λογίζονται μαζί με τοὺς σκηνοῦντες ἤδη στὸν οὐρανὸ σὲ ἀντίθεση πρὸς τοὺς κατοικοῦντες στὴ γῆ (Ἀποκ. 12,12).

Στὴν ἴδια τὴ Φιλ., καὶ μάλιστα ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπὸ ἐξέταση περικοπή, οἱ συναθλήτριες τοῦ Π. *Εὐοδία καὶ Συντύχη μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν* προβάλλουν καταγεγραμμένοι στὴ βίβλο τῆς ζωῆς, τὸ μητροῶο/ τὸν «ληξιαρχικὸ κατάλογο» τῆς Καινῆς Ἱερουσαλήμ, τὸ ὁποῖο μνημονεύεται στὸ 4,2-3 καὶ ἦταν γνωστὸ στὴν παλαιοδιαθηκικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκαλυπτικὴ παράδοση (πρβλ. Ἔξ. 32,32. Ἦσ. 4,3.66. Δαν. 12,1. Μαλ. 3,16. Ψ. 86 [87]. Ἰωβηλ. 30,19-23. Α΄ Ἐνώχ 47.3. 104,1. 108,3. 1QM 12.1. CD 20.19. Ἰωσήφ καὶ Ἀσινέθ 15,3-5). Ἦσως εἶναι συμπτωματικὸ ὅτι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δύο γυναικῶν συνδέονται μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸ καὶ τὸ συναπάντημα, ἡ ὁποία συνδυαζόταν μετὰ ἐπιστροφὴ στὴν πατρίδα. Καὶ στὸ Λκ. 10,20 ὁ Ἰησοῦς ἀναφέρει στὰ νήπια τοὺς περιοδεύοντες 70 (72) μαθητῆς του: *χαίρετε δὲ ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξοβελίστηκε ὁ σατανᾶς ὡς ἀστραπή.

Ἦδη στὸ Γαλ. 4,25-26³³ σὲ μία ἐπιστολή, ποὺ ἀπευθύνεται σὲ ἀνόητους Γαλάτες ποὺ εἶχαν ἐποικίσει τὴν περιοχὴ τῆς Ἀνατολίας καὶ ἴσως γοητεύονταν ἀπὸ τὸ νὰ γίνουν μέλη μίας ἐκλεκτῆς φυλῆς³⁴, καὶ σὲ μία ἐνότητα πολεμικὴ ἀπέναντι σὲ ἰουδαιοχριστιανούς (μᾶλλον μισσιονάριους προερχόμενους ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα) γίνεται ἀλληγορικὸς λόγος γιὰ τὴν *ἐλευθέρᾳ ἄνω Ἱερουσαλήμ, τὴν μητέρα ἡμῶν*, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ σύμβολο τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὸ Σινᾶ ποὺ

32. Πρβλ. TREBILCO PAUL, *Self-designations and Group Identity in the New Testament*, Cambridge University Press, 2012, 122-163.

33. Πρβλ. SCHWEMER A.M., *Himmlische Stadt und himmlisches Bürgerrecht bei Paulus* (Gal 4,26 und Phil 3,20), *Die Stadt Gottes. La Cité de Dieu*. 3. Symposium Strasbourg, Uppsala, Tübingen, 19-23. September 1998, hg. v. M. Hengel, S. Mittmann, A. M. Schwemer, WUNT 129, Tübingen 2000, 195-243.

34. Πρβλ. PARKER BARRY F., "Works of the Law" and the Jewish Settlement in Asia Minor. *Journal of Greco-Roman Christianity and Judaism* 9 (2013), 42-96.

συνδυάζεται με την Ἄγαρ³⁵. Σημειωτέον ὅτι στή Γαλ. ἡ πολεμική ἀπέναντι στοὺς ἰουδαιοχριστιανούς συνδυάζεται με τέτοια ἀπέναντι σὲ ἐλευθεριάζοντα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ «τὰ ἄκρα» θεωροῦνται ἐπικίνδυνα. Στὸ Ἑβρ. 12,22 στὸ πλάσιο παρότρυνσης σὲ μαρτύριο τῶν παραληπτῶν, ποὺ μᾶλλον ἐντοπίζονται στή Ρώμη (!), ὁ ἄγνωστος συγγραφέας σημειώνει χρησιμοποιώντας παρακείμενο καὶ ἀνακαλώντας τὸ κλίμα τῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ σὲ περίοδο ἐορταστική: *ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει Θεοῦ ζώντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανόφ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων* (11,10.16. 13,14. Πρβλ. Ἀποκ. 21-22). Πρόκειται ἐπίσης γιὰ μία ἐξαιρετική σὲ ἀντιθέσεις ἀντιπαραβολὴ τῶν ὁρέων Σινᾶ καὶ Σιών γιὰ νὰ ἐκφραστεῖ ἀνάγλυφα ἡ ἀντίθεση μεταξὺ ἰουδαϊκῆς καὶ χριστιανικῆς Κοινότητος. Ἄλλωστε καὶ ἡ Κοινότητα τοῦ Κουμράν βίωσε τὸ γεγονός ὅτι συλλειτουργοῦσε με τοὺς ἀγγέλους κατεξοχὴν τὸ Σάββατο³⁶.

Σ' αὐτὴ τῇ συνάφεια πρέπει νὰ τονιστοῦν δύο τινά, τὰ ὅποια δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὸν ὑπομνηματισμὸ τῶν συγκεκριμένων στίχων: (α) Σύμφωνα με παρατήρηση τοῦ Leo Koep³⁷, γιὰ νὰ εἶναι κάποιος Ρωμαῖος πολίτης ἔπρεπε νὰ ἐγγραφεῖ³⁸ στὸ ἀντίστοιχο μητρώο *δύο φορές* (!): κατὰ τὴ γέννησή του ἀπὸ τὸν πατέρα (ὅταν καὶ ρόλο διαδραμάτιζε ἡ *εὐγένεια/nobilitas*) ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐνηλικίωση, ἡ ὁποία ἐγκαινιαζόταν στὰ δεκαπέντε ἢ δεκαῆξι ὅταν καὶ ὁ νέος πολίτης φοροῦσε τὴν λευκὴ toga (τήβεννο) *virilis ἢ libera*, σύμβολο τοῦ ὅτι μπορεῖ ἐλεύθερα νὰ ἐπιλέξει καὶ νὰ συμμετάσχει στὰ κοινά. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἡλικία καὶ ἐνῶ κάποιος εἶχε διέλθει ἀπὸ τὴν πρωτοβάθμια καὶ δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση, μποροῦσε νὰ ἀφοσιωθεῖ εἴτε στὴ φιλοσοφία (ἀναζητώντας τὴ γνώ-

35. SCHINKEL DIRK, *Die himmlische Bürgerschaft: Untersuchungen zu einem urchristlichen Sprachmotiv im Spannungsfeld von religiöser Integration und Abgrenzung im 1. Und 2. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2007, 123 κ.έ.

36. SCHWEMER A.M., *Gott als König und seine Königsherrschaft in den Sabbatliedern aus Qumran: Königsherrschaft Gottes und himmlischer Kult im Judentum, Urchristentum und in der hellenistischen Welt*, hg. v. M. Hengel, A. M. Schwemer, WUNT 55, Tübingen 1991, 45-119.

37. *Das himmlische Buch in Antike und Christentum: eine religions-geschichtl. Untersuchung zur altchristliche Bildersprache*. Bonn: Hanstein 1952, 68. Σὲ αὐτὸ τὸ ἔργο μπορεῖ κάποιος νὰ διαπιστώσει πὼς τὸ συγκεκριμένο βιβλίον συνδέθηκε με τὴ βάπτισι καὶ τὴν ἐγγραφή στὸν κατάλογο τῶν φωτιζομένων ἀλλὰ καὶ τὴ συμμετοχὴ στὴ στρατευομένη ἐκκλησία.

38. Ἡ διαδικασία ὀνομαζόταν *πολιτογράφεσθαι* ἀλλὰ χρησιμοποιοῦνταν καὶ τὰ ῥήματα *καταχωρίζω, προσγράφω* καὶ *ἐγγράφω*. Βλ. SCHINKEL, *Die himmlische Bürgerschaft* 58.

ση τῆς ἀλήθειας), εἴτε στὴ ρητορική, εἴτε στὴν πολιτική καὶ στρατιωτική ἐκπαίδευση (*ἐφηβεία*)³⁹, ἡ ὁποία (ἐκπαίδευση μέσω σωφρονιστῆ) ἔχαιρε ἰδιαίτερης ἐκτίμησης στὴ ρωμαϊκὴ κοινωνία. Μέχρι τὴν πλήρη ἀπόλαυση τῶν προνομίων τῆς πολιτείας ἔπρεπε, ὅμως, νὰ δοκιμασθεῖ/προκόψει μέσω τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀθλήσης. Ἰδίως στὴν Ἀθήνα ἢ ἀνδραγαθία καὶ ὡς ἥρωισμός-γενναιότητα στοὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔκφραση τοῦ νὰ εἶναι κάποιος καλὸς κἀγαθὸς ἦταν καὶ ἡ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ νὰ γίνει κάποιος Ἀθηναῖος πολίτης (Δημοσθένης, *Κατὰ Νέαιρας* 89)⁴⁰. Οὐσιαστικὰ τέλειος πολίτης θεωρεῖτο στὴν ἡλικία τῶν 19 ἢ ἀκόμη καὶ τῶν 25 ὅταν μέσω τῆς *σκληραγωγίσεως/τοῦ πόνου* (λιτότητα-αὐστηρότητα. Πρβλ. Λουκιανός, *Νιγρ.* 28. Ἰώσ. Ἀρχ. 10.190. *Βίος* 11) καὶ ἀθλήσεως/τοῦ πολέμου εἶχε ἀσκήσει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ κορμὶ ἔχοντας πλέον πλήρη νομικὴ ἀνεξαρτησία ἀπὸ δασκάλους καὶ παιδαγωγούς. Τότε *τελειώνεται* ἢ *διάβαση/μετάβαση* ἀπὸ τὴν παιδεία στὴν πολιτεία. Αὐτὴ τὴ μετάβαση περιγράφει ὁ Φλάβιος Ἰώσηπος στὴν αὐτοβιογραφία του (τὸ πρῶτο ἔργο παγκοσμίως στὸ συγκεκριμένο εἶδος) ἀκολουθώντας τὰ ἑλληνορωμαϊκὰ πρότυπα⁴¹, ἐνῶ ὁ Φίλων ἀντίστοιχη «διαβατήρια» διαδικασία περιγράφει γιὰ τὸν Μωυσῆ. Ἐπισφράγιση αὐτῆς τῆς διάβασης ἀποτελεῖ ἡ περιπετειώδης ἐπίσκεψη τοῦ Ἰωσήπου ὡς πρεσβευτῆ στὴν καρδιά τῆς Οἰκουμένης, τὴν «αἰώνια Πόλη» (*Βίος* 14).

Ἀντιστοίχως, σύμφωνα μὲ τὴ Φιλ. οἱ ἅγιοι ἤδη μέσω τοῦ βαπτίσματος ἔχουν δεχθεῖ τὴν υἰοθεσία καὶ ἔχουν ἐνδυθεῖ τὸν Χριστό. Ἔτσι ἔχουν πολιτογραφηθεῖ στὰ μητρώα τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ. Σύμφωνα, ὅμως μὲ τὸν Π., ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει τὸ ρόλο τοῦ παιδοτρίβη/σωφρονιστῆ (ὁ ὁποῖος ἐκτὸς τῶν ἄλλων παιδαγωγοῦσε στὴν εὐσέβεια τῶν θεῶν⁴²), πρέπει νὰ ἐπιμείνουν στὸν ἀγῶνα ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν ἴδιο καὶ σὲ ἐνότητα μὲ τὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ ολοκληρωθεῖ ἡ μετάβασή τους στὴν πολιτεία. Ὁ ἴδιος ὁ Π., παρὰ τὸ λαμπρὸ γένος, προβάλλει ὡς ἀθλητὴς ὁ ὁποῖος ἀγωνίζεται νὰ γνωρίσει (= *κοινωνήσει* πλή-

39. KENNEL NIGEL M., The Greek Ephebate in the Roman Period, *The International Journal of the History of Sport* 26 (2009), 323-342.

40. ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Ὁμ. 59 89.3-7: *πρῶτον μὲν γὰρ νόμος ἐστὶ τῷ δήμῳ κείμενος μὴ ἐξεῖναι ποιήσασθαι Ἀθηναῖον, ὃν ἂν μὴ δι' ἀνδραγαθίαν εἰς τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων ἄξιον ἢ γενέσθαι πολίτην. ἔπειτ' ἐπειδὴν πεισθῆ ὁ δῆμος καὶ δῶ τὴν δωρεάν [...].*

41. REEVE TERESA LEANN, *Luke 3:1 4:15 and the Rite of Passage in Ancient Literature: Liminality and Transformation*. Ph.D. diss. University of Notre-Dame, 2007, 187 κ.έ.

42. FRIEND JOHN LENNARD, *The Athenian Ephebeia in the Lycurgan Period: 334/3 – 322/1 B.C. B.A. (Hons), B.Sc., M.A. Dissertation Texas at Austin August 2009, 171-7.*

ρως) την ἀλήθεια (3,8). Οὐσιαστικά πρέπει νὰ υἱοθετήσουν τὸ φρόνημα τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ κοινωνήσουν τὰ παθήματά του. Αὐτὸς μόνον μετὰ τὸν πλήρη εὐτελισμὸ του μέσῳ τοῦ Σταυροῦ κατὰ τὴν ὑψωσὴ του στὸν οὐρανὸ καὶ τὸν θρόνον λαμβάνει καινὸ ὄνομα. Ταυτόχρονα γίνεται ἀποδέκτης γονυκλισίας καὶ δοξολογίας ὅπως ὁ Γιαχβὲ στὸ Ἦσ. 45,23 (Ο' = Φιλ. 2,10) ἀλλὰ καὶ ὁ Καίσαρας πού ἐνθρονίζεται στὸν Χρυσὸ Οἶκο (τὸ ἀπείκασμα τοῦ σύμπαντος. Σουητ., *Νέρων* 31), γεγονός βεβαίως πού θὰ πληρωθεῖ στὰ τελικὰ ἔσχατα. Ἔτσι ὁ σαρκωμένος Θεὸς μέσῳ τῆς ἀπόλυτης ἀντιστροφῆς τοῦ *cursus honorum* («κούρσας ἀξιωματίων»)⁴³ πού ὡδηγοῦσε τὸν Ρωμαῖο στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδας, γίνεται ὁ πρῶτος πολίτης τῆς καινῆς Πολιτείας. Ὅταν θὰ ἐπανέλθει ὁ Σωτῆρας καὶ Κύριος, ὅσοι ἔχουν πολεμήσει/ἀγωνιστεῖ θὰ λάβουν τὸ βραβεῖο τῆς ἄνω κλήσεως. Δὲν θὰ ἐνδυθοῦν λευκὴ τήβενο⁴⁴ ἀλλὰ τὰ ἔνδοξα ἀφθαρτα σώματα καὶ θὰ βρεθοῦν μαζί του στὴν ὄντως Αἰώνια Πόλη.

(β) Τὸ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀναμένουν τὸν Ἑσταυρωθέντα καὶ ὑψωθέντα ὡς Σωτῆρα συνεπάγεται τὸ γεγονός ὅτι ἀκόμη βιώνουν αἰχμαλωσία ἢ ὅτι βρίσκονται σὲ κατάσταση Ἑξόδου πρὸς τὴν Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Ἦδη στὸ 2,14-16 καλοῦνται νὰ λειτουργήσουν ὡς ἐξῆς: ¹⁴Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν, ¹⁵ἵνα γένησθε ἀμεμπτοὶ καὶ ἀκέραιοι, τέκνα Θεοῦ ἄμωμα μέσον γενεᾶς σκοπιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, ¹⁶λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς κἀύχημα ἐμοὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα. Ἔτσι ἀνακαλεῖται τὸ Δτ. 32,5, ἡ γενεὴ τῆς Ἑξόδου, ἐνῶ ὅ,τι στὸν Δαν. 12,3 ἀφορᾷ στοὺς συνιέντες μετὰ τὴν ἀνάστασή τους εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἀποτελεῖ γιὰ τοὺς παραληπτές τῆς Φιλ. πραγματικότητα, ἂν καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου προσδοκᾶται: ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὑψωθήσεται πᾶς ὁ λαὸς ὃς ἀν εὐρεθῆ ἔγγεγραμμένος ἐν τῷ βιβλίῳ (Δαν. 12,1). Βάσει τῶν ἀνωτέρω οἱ παραληπτές - οἱ πιστοὶ προβάλλουν ὡς ὁ ἀληθινὸς Ἰσραήλ. Συνεπῶς ὑπονοεῖται τὸ γεγονός ὅτι εἶναι βασιλεία καὶ ἱερεῖς (Ἔξ. 19,6. Ἄποκ. 1,6. 5,10) προνόμιο πού στὸν ἐθνικὸ κόσμον εἶχε ὁ Καίσαρας χωρὶς ὅμως νὰ βρίσκονται ἀκόμη στὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Αὕτη σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιο, τὸ ὁποῖο ταυτίζεται μὲ τὸν λόγον ζωῆς πού καλοῦνται νὰ ἐπέχουν

43. LEE MICHELLE V., *Paul, the Stoics, and the Body of Christ* Cambridge: Cambridge University Press 2006, 187-188.

44. Γιὰ τὴ χρήση λευκῶν ἐνδυμάτων κατὰ τὴ συνάντησιν μὲ τὸν Βασιλέα βλ. Σουητ., *Αὔγουστος* 98.2.

οί Χριστιανοί, δὲν ἐντοπίζεται σὲ κάποια ἐπίγειο Χαναὰν ἀλλὰ σὲ ἓνα ἐπουράνιο πολίτευμα⁴⁵.

Στὴ Β Κορ. 4,17-5,2 (ἐπιστολὴ ἡ ὁποία γράφτηκε ἴσως πρὶν τὴ Φιλ. στὴν περιοχὴ τῶν Φιλίππων, τὴ Μακεδονία) τὸ σκοπέω τῶν ἀγωνιζομένων καὶ θλιβομένων χριστιανῶν (πὺ ἀκολουθοῦν τὸ μοντέλο τοῦ πάσχοντος Π.) ἀφορᾷ στὰ μὴ βλεπόμενα καὶ αἰώνια, τὰ ὁποῖα θὰ βιωθοῦν ὅταν καταλυθεῖ τὸ ἐπίγειο σῶμα πὺ ὀνομάζεται σκῆνωμα (ἔνεκα τῆς προσωρινότητος καὶ τῆς χρήσης του ἐφ' ὅσον ὁ πιστὸς ἔχει τὴ συνείδηση ὅτι βρῖσκεται σὲ πορεία Ἐξόδου) προκειμένου ὁ πιστὸς νὰ ἐπενδυθεῖ τὸ οὐράνιο καὶ αἰώνιο οἰκητήριον, τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται καὶ οἰκοδομὴ ἔνεκα τῆς σταθερότητος ἀλλὰ καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι βρῖσκεται ἤδη στὴν κατεξοχὴν πόλη - τὴν πατρίδα, τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας: *τὸ γὰρ παραιντικὰ ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκῆνους καταλυθῆ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες⁴⁶.*

Βεβαίως ὁ γνωστὸς γιὰ τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὶς ἐπιγραφὰς τῶν Φιλίππων Peter Pilhofer⁴⁷ σημειώνει ὅτι συχνὰ κατὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ συγκεκριμένου χωρίου γίνεται μία σύγχυση μεταξὺ πατρίδος καὶ δικαιωμάτων/ προνομίων. Γιὰ νὰ γίνῃ κατανοητὴ ἡ διάκριση προσκομίζει ὡς παραδείγματα δύο πρόσωπα πὺ ἔζησαν στοὺς Φιλίππους: Ἡ πατρίδα τοῦ Sextus Volcasius ἦταν ἡ Πίζα. Τὰ δικαιώματά του, ὅμως, «βρῖσκονταν» στὴ tribus Voltinia, σὲ ἐκείνη τὴ φυλὴ τῶν Ρωμαίων πὺ εἶχαν ἐποικίσει τοὺς Φιλίππους καὶ μνημονεύεται μὲ ἐξαιρετικὴ συχνότητα στὶς λατινικὰς ἐπιγραφὰς τῆς πόλης⁴⁸, ἀφοῦ ἀποτελοῦσε τὸ πολίτευμα τῆς «ἀρχουσας» τάξης. Μάλιστα κάνει τὸν ἐξῆς παραλληλισμὸ: ἡ φυλὴ

45. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἐπικαλεῖται τὸ μοτίβο τοῦ ἀγῶνα ἀλλὰ καὶ εἰκόνες τῆς διάβασης μέσω τῆς ἐρήμου ἀπευθυνόμενος σὲ Κορίνθιους (Α' Κορ. 9-11) ὅπου ἀντίστοιχα ἦταν διαδεδομένο τὸ πνεῦμα τοῦ Ἐπικούρου σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν περιφρόνηση τοῦ σώματος.

46. Π. ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ Ι., *Ἡ δυναμικὴ τοῦ σώματος. Ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τοῦ Β' Κορ. 5,1-10*, Θεσσαλονίκη: Πουρναρᾶ 2012.

47. Βλ. § 14 Das himmlische Bürgerrecht (v. 17 21) <http://www.neutestamentliches-repetitorium.de/inhalt/philipper/Paragraph14.pdf> (Ἡμερομ. Ἀνάκτησης 1.10.2013).

48. PILHOFER, *Philippi* 121 κ.έ.

Voluntaria ἀριθμοῦσε ρωμαίους πολίτες (cives Romani) ὄχι μόνον στοὺς Φιλίππους ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας (Aquae Sextiae, Nemausus), ὅπου καὶ τὰ μέλη τῆς συγκροτοῦσαν κοινότητες sui generis ἂν καὶ στὴν πραγματικότητα δὲν ἀσκοῦσαν κανένα δικαίωμα, ἀφοῦ πλέον στὴν αὐτοκρατορία ἡ φυλὴ «ἐπιβίωνε» ὡς ἀνάμνηση. Ἔτσι καὶ οἱ χριστιανοὶ εἶναι διεσπαρμένοι στὴν Κόρινθο, Θεσσαλονίκη, Φιλίππους συγκροτώντας κατὰ τόπους Ἐκκλησίες. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἔχουν πραγματικὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀποκαλυφθοῦν μὲ τὴν ὀσονούπω ἔλευση τοῦ Κυρίου, γιὰ τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖται τὸ ἔντονα φορτισμένο ρῆμα *ἀπεκδεχόμεθα* (πρβλ. Ρωμ. 8,11. 23.28. Ἐβρ. 9,28). Δὲν λαμβάνει, ὅμως, ὑπ' ὄψιν ὅτι σὲ χωρία τοῦ Φίλωνα καὶ ἄλλων φιλοσόφων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρθηκαν στὴν εἰσαγωγή τῆς ἐργασίας, οὐσιαστικὰ ταυτίζεται ἡ πατριδα μὲ τὴν πολιτεία.

Σὲ πρόσφατη διατριβή⁴⁹ ὑποστηρίζεται βάσει κατεξοχὴν ἐπιγραφῶν ὅτι τὸ *πολίτευμα* χρησιμοποιοῦνταν γιὰ νὰ δηλώσει θιάσους/κολλέγια, τὰ ὁποῖα τελοῦσαν ὑπὸ τὴν προστασία κατεξοχὴν ἐκείνων τῶν θεῶν (ὅπως ὁ ἔφιππος Ἡρώς) πὺν μπορούσαν νὰ προσφέρουν μεταθανάτια εὐδαιμονία-σωτηρία. Ἦδη ὁ Ascough⁵⁰ εἶχε ἐστίασει τὸ ἐνδιαφέρον σὲ ἐκεῖνα τὰ κολλέγια, τὰ ὁποῖα συνδέονταν μὲ τὰ μνημόσυνα κεκοιμημένων. Τελοῦνταν τέλη Μαΐου, ὀνομάζονταν *Ροδοφόρια* καὶ συνδυάζονταν μὲ (α) τὴν τοποθέτηση στεφάνου ἀπὸ τριαντάφυλλα (ἀπ' ὅπου ἀναδυόταν ὁσμὴ εὐωδίας [πρβλ. Φιλ. 4, 18]) στὸ μνημα, (β) σπονδὴ καὶ (γ) νεκρόδειπνο. Γενικότερα, ὅμως, ἡ συμμετοχὴ σὲ αὐτοὺς τοὺς θιάσους σήμαινε *ἐχθρότητα στὸν Σταυρὸ* ἀφοῦ συνεπαγόταν συμμετοχὴ στὴ λατρεία θεοτήτων - δαιμονίων ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπονομαζομένου *κυρίου καὶ σωτήρος* αὐτοκράτορα, ἐνῶ ἔντονη ἦταν κατὰ τὴν τέλεσή τους καὶ ἡ λατρεία τῆς γαστέρας καὶ τῶν ὑπὸ τὴ γαστέρα. Σύμφωνα μὲ τὸν Φίλωνα, *θίασοι κατὰ τὴν πόλιν εἰσὶ πολυάνθρωποι, ὧν κατάρχει τῆς κοινωνίας οὐδὲν ὑγιές, ἀλλ' ἄκρατος καὶ μέθη καὶ παροιναί καὶ ἡ τούτων ἔκγονος ὕβρις· «σύνοδοι» καὶ «κλίνας» προσονομάζονται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων (Φλάκων 136)*⁵¹.

49. SERGIENKO GENNADI ANDREYEVICH, "Our Politeuma is in Heaven!": Paul's polemical engagement with the "enemies of the cross of Christ" in Philippians 3:18-20 ProQuest Dissertations and Theses, 2011.

50. ASCOUGH, *Voluntary Associations*, 406-9.

51. Πρβλ. 4: *τάς τε εταιρείας καὶ συνόδους, αἱ αἰεὶ ἐπὶ προφάσει θυσιῶν εἰσιπῶντο τοῖς πράγμασιν ἐμπαροινούσαι, διέλυε τοῖς ἀφηνιάζουσιν ἐμβριθῶς καὶ εὐτόνωσ προσφερόμενος.*

Τὸ πρόβλημα στὴν ἀνωτέρω θεώρηση ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι τὸ πολίτευμα δὲν ἀπαντᾷ σὲ φιλολογικὰ κείμενα ἢ σὲ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ὡς ὄρος πὸν προσδιορίζει τοὺς θιάσους στὴ Μακεδονία. Ἐπίσης δὲν διακρίνεται πολεμικὴ στὰ Ροδοφόρια ἢ σὲ κάποια ἄλλη συγκεκριμένη γιορτὴ τῶν θιάσων, καθὼς ἡ ἀναφορὰ τῆς Φιλ. στὴ λατρεία τῆς γαστέρας εἶναι πολὺ γενικὴ.

Ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἄμεση συνάφεια τοῦ χωρίου εὐκόλα ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι *ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει*, δὲν προβάλλει σὲ ἀντίθεση πρὸς τὰ προνόμια/δικαιώματα κάποιων ἄλλων. Αὐτὸ (τὸ πολίτευμα) ἀντιπαρατάσσεται πρὸς ἐκείνους πὸν φρονοῦν ἐπίγεια καὶ ὀδεύουν πρὸς τὴν ἀπώλεια ἔχοντας υἱοθετήσῃ ἕναν ἐπικούρειο τρόπο ζωῆς. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση ἄλλωστε ὁ Π. θὰ ἀντιπαρέθετε τὸ γεγονός ὅτι εἶναι Ρωμαῖος πολίτης, ὅπως πρᾶπτει στοὺς Φιλίππους στὸ Πρ. 16,37.

Τὸ ἰουδαϊκὸ ὑπόβαθρο τοῦ πολιτεύματος

Ὅρισμένοι ἐρευνητὲς συνδέουν τὸ πολίτευμα μὲ τὴν πολιτικὴ ὀργάνωση τῶν Ἰουδαίων σὲ πόλεις τῆς Μεσογείου. Καταρχὰς στὴν Πτολεμαϊκὴ Αἴγυπτο μὲ τὸν ὄρο *πολίτευμα* νοεῖται ἕνα ἀναγνωρισμένο, ἐπίσημα θεσμοθετημένο σῶμα ξένων (ἀρχικὰ στρατιωτῶν), πὸν ἀπολαμβάνουν τὸ δικαίωμα τῆς διαμονῆς σὲ ξένη πόλη καὶ τοῦ σχηματισμοῦ ἐνὸς ξεχωριστοῦ ἡμιαυτόνομου πολιτικοῦ σώματος, μίας πόλης μέσα στὴν πόλη. Οἱ συγκεκριμένες κοινότητες/κατοικίες καὶ μάλιστα οἱ ἰουδαϊκὲς ἔχαιραν ἀρκετῶν προνομίων⁵². Μὲ αὐτὲς σχετίζονται ἐκτὸς τῶν ἀντίστοιχων παπύρων (P. Polit.Jud.) ἡ γνωστὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρινούς (P. Lond. VI 1912 [= C.Pap. Jud II 153] 10.11.41 μ.Χ.) καὶ τὸ διάταγμα ἐκείνου τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος ἀπένειμε τὸ προνόμιο τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας ἀφειδῶς (Σενέκας, Ἀποκολ. 3.3), τοῦ Κλαυδίου (Ἰώσηπος Ἀρχ. 19. 281-5).

Εἰκάζεται ὅτι στὸ πλαίσιο τῆς προπαγάνδας τῶν ἰουδαιοχριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι καταπολεμοῦνται στὴν πρώτη ἐνότητα τοῦ Φιλ. 3, συνέβαινε καὶ τὸ ἐξῆς: μέσῳ τῆς περιτομῆς (ἢ ὅποια θεωροῦνταν ὄνειδος γιὰ τὰ ἔλληνορωμαϊκὰ δεδο-

52. ΜΕΛΕΤΣΗ Κ., *Ἡ Παρουσία τῶν Ἑβραίων στὶς Ἑλληνικὲς Πόλεις τῆς Β΄ Ἱεραποστολικῆς Περιοδείας τοῦ ἀπ. Παύλου κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς καὶ Πρώιμους Ἱεραποστολικοὺς Χρόνους. Ἀρχαιολογικὴ καὶ Ἱστορικὴ Προσέγγιση*, Ἀθήνα 2009, 65 κ.έ.

μένα) και τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἰουδαϊκῶν ἐθίμων καὶ χωρὶς νὰ προδώσουν τὴν πίστη τους στὸν Χριστό, οἱ Ἑλληνες ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι ἀνῆκαν στὰ κατώτερα στρώματα τῆς κοινωνίας τῶν Φιλίππων, ἀποκτοῦσαν τὴ δυνατότητα νὰ ἐνταχθοῦν σὲ μία φυλὴ, ἡ ὁποία ἔνεκα καὶ τῆς ἀρχαιότητάς της εἶχε ἐξασφαλίσει (ὅπως ἤδη σημειώθηκε) σημαντικὰ πλεονεκτήματα: λατρεία τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, μὴ στράτευση, ἐξασφάλιση «κάλυψης» σὲ περίπτωση μετακίνησης στὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου στὶς ἰουδαϊκὲς κοινότητες κ.ἄ. Ὁ Π. ἀντιμετωπίζοντας στὸ κεφ. 3 τὰ διαφημιζόμενα ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του προνόμια-κέρδη, σημειώνει τὰ ἑξῆς: *Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθῆναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον*· (α) *περιτομῆ ὀκταήμερος*, (β) *ἐκ γένους Ἰσραὴλ*, (γ) *φυλῆς Βενιαμίν*, (δ) *Ἐβραῖος ἐξ Ἐβραίων*, (ε) *κατὰ νόμον Φαρισαῖος* (3, 4β-5). Ἐξαίρει δηλ. ὅτι (α) αὐτὸς καὶ οἱ γονεῖς του δὲν ἦταν προσήλυτοι γι' αὐτὸ καὶ περιετιμήθηκε τὴν ὄγδοη ἡμέρα καὶ ἐπιπλέον (β) ἀνῆκε καὶ στὴ φυλὴ Βενιαμίν. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐξέχουσα ἰουδαϊκὴ φυλὴ τοῦ ἔσχατου Πατριάρχου, ποὺ γεννήθηκε ὁμως ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη, τὴν ἀγαπημένη Ραχήλ, ἡ ὁποία εἶχε ὡς ἔδρα της τὴν Ἱερουσαλήμ (Κρ. 1,21) ὅπου καὶ τὸ ἱερατεῖο⁵³. Ἐπιπλέον (γ) μπορούσε καὶ νὰ μελετήσῃ τὴ Γραφή καὶ τὶς διατάξεις ποὺ ἐπικαλοῦνταν οἱ ἐχθροὶ του ἀπὸ τὸ πρωτότυπο. Ὅλα αὐτὰ συγκροτοῦν τὴν κατὰ σάρκα εὐγένεια τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν, τὴν ὁποία πλέον βιώνει ὡς ζημιὰ ἀλλὰ καὶ σκύβαλα.

Ὅπως τὸ ἐπουράνιο πολίτευμα βρίσκεται σὲ ἀντιθετικὸ παραλληλισμὸ πρὸς ἐκείνους ποὺ φρονοῦν ἐπίγεια καὶ μάλιστα λατρεύουν τὴ σάρκα τους⁵⁴. Ἄραγε ὁμως ταυτίζονται αὐτοὶ ποὺ περιπατοῦν - ζοῦν ἐχθρικά πρὸς τὸν Σταυρὸ καὶ φρονοῦν ἐπίγεια μὲ τοὺς Ἰουδαίους/ἰουδαιοχριστιανούς ποὺ ἀντιμετωπίζονται ἀρχικά στὸ κεφ. 3; Ποιους ἀκριβῶς αἰρετικούς ἀντιμετωπίζει ὁ Π. μὲ τὴ συγκεκριμένη περικοπή τῆς Φιλ.;

53. DESPOTIS A., *Die "New Perspective on Paul" und die griechisch-orthodoxe Paulusinterpretation* (Habilitationsschrift) Bonn 2012, 126-7. 149-150.

54. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ θεὸς τους εἶναι ἡ κοιλία καὶ ἡ δόξα ἔγκειται στὴν αἰσχύνη τους ἔχει μεταφραστεῖ ποιμιολογῶς: (α) *καυχῶνται* γιὰ πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ντρέπονται ἢ (β) *θεωροῦν* δόξα πράγματα ἐπαίσχυντα ἢ (γ) *προσορίζονται* γιὰ αἰσχύνη καταδικαστική. Βλ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι., *Ἀποστόλου Παύλου Ἐπιστολὲς πρὸς Ἐφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαεῖς, Φιλήμονα*. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 1981, 252-253. GNILKA J., *Der Philipperbrief/ Der Philemonbrief*, Freiburg.: Herder 1986 ad loc.

3. Οί αίρετικοί πού αντιμετωπίζονται στο 3,21-22

Στήν πρώτη ένότητα τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν κεφαλαίου εἶναι σαφές ὅτι αντιμετωπίζονται Ἰουδαῖοι ἢ ἰουδαίζοντες χριστιανοί⁵⁵. Ἀλλάζοντας ὁ Π. ἀπότομα ὕφος ἀναφέρεται μὲ τρόπο δηκτικώτατο (ὅπως καὶ στήν ὑπὸ ἐξέτασιν περικοπή) σὲ *κύνες, κακοὺς ἐργάτες καὶ κατατομή*. Μὲ τὸν πρῶτο χαρακτηρισμὸ ὀνόμαζαν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Παύλου τὰ ἔθνη, ἐπειδὴ τρέφονταν μὲ ἀκάθαρτα κρέατα (Μτ. 15,26. Πρβλ. Μτ. 7,6), ἐνῶ μὲ τὴν *κατατομή* σαφῶς ὑπονοεῖται ἡ περιτομή, ἡ ὁποία συνάμα «προκαλεῖ» καὶ σχίσματα μέσα στήν Ἐκκλησία. Μάλιστα σὲ μία πρώτη ἀνάγνωση οἱ στ. 18-19 «ἀνακυκλώνουν» ὅσα μνημονεύονται στήν πρώτη ένότητα τοῦ κεφ. 3, τὸ ὁποῖο συνολικά πραγματοποιεῖται τὸ *ἐν σαρκὶ πεποιθότες* (Συμπερίληψη-Inclusio).

Α) Μὲ τὸ ὅτι ὁ θεὸς εἶναι ἡ κοιλία θὰ μπορούσε νὰ σημαθεῖ (ὄχι ἀπαραίτητα ἢ γαστριμαργία ἀλλὰ) ἡ ὑπερβολικὴ ἔμφαση στὴ διάκριση τῶν καθαρῶν (kosher) καὶ ἀκαθάρτων τροφῶν πού εἰσέρχονται στήν κοιλία καὶ τελικά καταλήγουν στὴ μεταβολὴ τους σὲ *σκύβαλα* (Πλούταρχος, *Ἠθικά* 352d)⁵⁶ καὶ τὴν *ἀπόχρηση* (Κολ. 2,22).

Β) Ἐπίσης μὲ τὴν *αἰσχύνη* θὰ μπορούσε νὰ σημαθεῖ ἡ ἐπιμονὴ στήν ἐφαρμογὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανούς τῆς περιτομῆς στὰ *ὑπὸ τὴν κοιλία* (πρβλ. Ἰεζ. 16), ἡ ὁποία σχετικοποιεῖ τὴ σημασία τῆς αὐθεντικῆς περιτομῆς ὅσων λατρεύουν *πνεύματι Θεοῦ*. Σημειωτέον ὅτι καὶ στὸ Γαλ. συνδυάζεται ἡ ἀναφορὰ στὸ Σταυρὸ μὲ πολεμικὴ νύξη στήν περιτομή: *Ἐγὼ δέ, ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι; ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ Σταυροῦ; Ὅφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς* (5,11-12).

55. Σχετικά μὲ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Π. ἰδίως στὸ κεφ. 3, βλ. ὅ.π. 202-210. Ὁ Π. αντιμετωπίζει ὅπως καὶ στὶς ἐπιστολὲς Γαλ. καὶ Β' Κορ., ἰουδαίζοντες μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι ὁ Π. στὴ Φιλ. δὲν ὑπερασπίζεται τὸ ἀποστολικὸ ἀξίωμα, εἴτε διότι οἱ Φίλιπ. δὲν τὸ ἀμφισβητοῦσαν, εἴτε διότι οἱ ἐχθροὶ του δὲν τὸ ἔθιξαν.

56. Ὁ ὅρος *σκύβαλα* δηλώνει τὸ *περίττωμα* καὶ τὸ *περίσσευμα* τῆς τροφῆς πού ρίχνεται ἀπὸ τὸ τραπέζι μετὰ τὸ πέρασ τοῦ φαγητοῦ καὶ κατόπιν *βάλλεται τοῖς κυσίν*. Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους χρησιμοποιεῖται μεταφορικά πρὸς ἔκφραση τῆς λαϊκῆς ἀπαισιοδοξίας γιὰ τὴν παροδικότητα καὶ τὸ ἐφήμερο τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι κατὰ τὴ δυναρχικὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου τὰ ὁστὰ χαρακτηρίζονται μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ὄργανισμοῦ ὡς σκύβαλα. Στους ἐρμηνευτὲς Πατέρες ἐπικρατεῖ ἡ ἀποψη ὅτι σκύβαλο εἶναι ἡ καλάμη τοῦ σίτου ἢ μέρος τῆς καλάμης τὸ ὁποῖο μετὰ τὴ συγκομιδὴ τοῦ σίτου γίνεται ἄχυρο. Βλ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἀποστόλου Παύλου Ἐπιστολὲς πρὸς Ἐφεσίους*, 344-5.

Γ) Τὸ ἐν σαρκί πεποιθότες τῶν κακῶν ἐργατῶν τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ κεφ. 3 ἀντιστοιχεῖ στοῦ οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες (= ἔχοντες γήινα φρονήματα ἢ ἐνδιαφερόμενοι διὰ/ἐπιδιώκοντες τὰ ἐπίγεια).

Δ) Ἡ ὑπεροχή τῆς γνώσεως (= ἐμπειρίας) τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ὑπὸ τοῦ Παύλου ἀφορᾷ κατεξοχὴν στὴ δύναμιν τῆς ἀναστάσεως Αὐτοῦ. Αὐτή (ἡ δύναμις) συνεπάγεται τὸ μελλοντικὸ γεγονός τῆς μεταμόρφωσης τοῦ σώματος τοῦ ἴδιου κατὰ τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν ἀφοῦ στοῦ παρὸν ὁ δέσμιος ἀπόστολος κοινωνεῖ τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ Αὐτοῦ. Στὸ τέλος τοῦ κεφ. 3 ἐπισημαίνεται καὶ πάλι ἡ συμμόρφωση μὲ τὸ ἔνδοξο σῶμα Του: ὅς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα (3,21).

Ἡ ἄποψη, ὅμως, ὅτι ἀντιμετωπίζονται καὶ στοὺς ὑπὸ ἐξέτασιν στίχους Ἰουδαῖοι ἢ/καὶ ἰουδαϊζόντες νομίζω ὅτι ἀποκλείεται γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: Α) Ὁ Π. ἀφοῦ προσκαλέσει τοὺς ἀκροατές του ὡς ἀδελφούς (ὄρος πὸν ἀπαντᾷ στὴ Φιλ. σὲ σημεία-κλειδιά [3,1. 17.4, 1.8]) νὰ γίνουν συμμιμηταί (ἅπαξ λεγόμενο) καὶ νὰ σκοποῦν τοὺς οὕτω περιπατοῦντας καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς, σημειώνει τὰ ἐξῆς: ¹⁸πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν οὕς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω⁵⁷, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Τὸ πολλοὶ περιπατοῦσιν μᾶλλον δὲ ἀναφέρεται στοὺς Ἰουδαίους ἢ/καὶ ἰουδαϊζόντες ἀφοῦ δὲ ἀποδεικνύεται ἡ παρουσία πλήθους τέτοιων καὶ μάλιστα σὲ ὀργανωμένη κοινότητα στοὺς Φιλίππους ἀπὸ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τοῦ 1^{ου} αἰ. μ.Χ. Στὴν ἀντίστοιχη ἐξαιρετικὰ ἐκτεταμένη περικοπή τῶν Πρ. (16,11-40), τὸ 80 μ.Χ. ὁ Λουκᾶς (ὁ ὁποῖος μᾶλλον συνδεόταν ἰδιαιτέρως μὲ τοὺς Φιλίππους) ἀποτυπώνει τὴ γενικότερη ἀπέχθεια τῆς πόλης πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι συγγέονται μάλιστα μὲ τοὺς Χριστιανούς. Βεβαίως ἐγείρεται ὁ ἀντίλογος ὅτι πρόκειται γιὰ ρητορικὴ ὑπερβολή. Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι θὰ ἀναφερόταν μὲ τόσο φορτισμένο ὕφος ἐὰν ὁ κίνδυνος δὲν ἦταν ὁρατός. Σύμφωνα μὲ τὸν Lohmeyer μᾶλλον καταπολεμῶνται Χριστιανοὶ πὸν ἐγκατέλειψαν τὴν Κοινότητα ἕνεκα τῆς περιοριστικῆς (lapsi) πὸν συνεπαγόταν ἡ χριστιανικὴ ταυτότητα καὶ λειτουργοῦν

57. BECKER EVE-MARIE, Die Tränen des Paulus (2Kor 2,4; Phil 3, 18) - Emotion oder Topos? *Emotions from Ben Sira to Paul*, (Editor Renate Egger-Wenzel, Jeremy Corley) Berlin, Boston: De Gruyter 2012, 361-378.

παραδειγματικά για άλλους⁵⁸. Προσωπικά θεωρώ ότι είναι απλώς όπαδοί της επικούρειας νοστορίας. Άλλωστε ο Π. και στη Γαλ. και στην Κολ. εφόσον καταπολεμήσει ιουδαϊζουσες αίρέσεις, επιχειρεί να πλήξει και τις ακριβώς αντίθετες τάσεις. Μάλιστα από το πολλοί γάρ περιπατοῦσιν μάλλον ὁ ἀναγνώστης ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ιουδαϊζόντες ἐργάτες-κίρυνες πὺ ἐνέσκηψαν στὴν κοινότητα ἀλλὰ γιὰ μέλη τῆς πὺ ἐπιδεικνύουν μίᾳ συγκεκριμένη διαγωγή.

Β) Ἐπὶ τὸ πολλὰκις ἔλεγον συνάγεται ὅτι πολλὲς φορὲς ὁ Π. κατ' ἰδίαν κατηγοῦσε τοὺς ἐθνικοὺς Φιλιππησίους καὶ τοὺς ἀπέτρεπε ἀπὸ συγκεκριμένα ἀντιπρότυπα τὰ ὁποῖα πιθανότατα δὲν σχετίζονταν μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό. Ὅπως διακρίνεται παρακάτω καὶ ἀπὸ τὴν Α' Θεσ., ἀλλὰ καὶ τὴν Α' Κορ., ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν στὴν Κατήχηση, ἀλλὰ καὶ τὴν Παράκλησή του, ἔδινε ἐξαιρετικὴ ἔμφαση στὴν ἀποφυγὴ τῆς πορνείας καὶ ἄλλων σαρκικῶν ἡδονῶν. Ταυτόχρονα κήρυττε τὴ σωτηρία μέσω τῆς ἔλευσης τοῦ ὑψωθέντος Κυρίου ἀπὸ τὴν ἐπερχόμενη ὄργη, ἡ ὁποία θὰ συνδυαστεῖ μὲ τὴν ἀνάσταση τῶν σωμάτων ἀποδεικνύοντας ὡς οὐτοπία τὴ διαφημιζόμενη ἀσφάλεια καὶ εἰρήνη τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας. Μάλιστα καὶ στὶς δύο συγκεκριμένες ἐπιστολὲς πρὸς ἕξ ἐθνῶν Ἐκκλησίες (ὅπου ἐπιπλέον προβάλλει ὡς πρότυπο πρὸς μίμηση) ἡ ἀναφορὰ στὴ χριστιανικὴ χαλαχά (περιπατεῖν) συνδυάζεται μὲ τὸ ἰσότοπο τοῦ πολιτεύματος σύνταγμα βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μελλοντικὴ κληρονομία αὐτῆς μετὰ τὴν προαναφερθεῖσα β' ἔλευση τοῦ Κυρίου, ἡ ὁποία θὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἐξανάσταση τῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ μολύνονται ἀπὸ τὸν ἐκφυλισμὸ τῆς γαστρος. Τὸ γεγονός τῆς κληρονομίας ἀπὸ ὅσους ἔχουν ἤδη υἰοθετηθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα καὶ ἔχουν τὸν ἀραβῶνα τοῦ Πνεύματος συνεπάγεται ὅτι αὐτὴ (ἡ βασιλείᾳ) ὑπάρχει στοὺς οὐρανοὺς. Συνολικὰ λοιπὸν ἡ πολεμικὴ στὴν ἐνότητα 3, 17-21 παραπέμπει σὲ ἀναίρεση επικούρειων τάσεων μέσα στὴν Ἐκκλησία. Ἄλλωστε οἱ ὄροι θεὸς ἡ κοιλία, αἰσχύνη [...] οὐδέποτε ἀναφέρονται ὡς «τόποι» στὴν πολεμικὴ ἐναντίον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ⁵⁹.

Ἀναλυτικὰ τὰ προαναφερθέντα χωρία εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Α' Θεσ. 2,10-12: ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεός, ὡς ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν ¹¹καθάπερ οἶδατε, ὡς ἕνα

58. *Die Briefe an die Philipper, Kolosser und an Philemon*, KEK IX, 1928/30 (1953 2. Beiheft v. Werner Schmauch, 1964), 153.

59. SANDNES K.O., *Belly and Body in the Pauline Epistles*, Cambridge: Cambridge University Press 2002, *passim*.

ἐκαστον ὑμῶν ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ παρακαλοῦντες ὑμᾶς καὶ παραμυθούμενοι καὶ μαρτυρούμενοι εἰς τὸ περιπατεῖν ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν. Μάλιστα ἐν προκειμένῳ τὸ σύνταγμα περιπατεῖν ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Θεοῦ εἶναι παράλληλο τοῦ ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου πολιτεύεσθαι στὸ Φιλ. 1,27⁶⁰. Ἀντίστοιχη ἔκφραση ἀπαντᾷ καὶ στὸ Ἐφ. 4,1, στὴν εἰσαγωγή τῆς νουθεσίας: *Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας [ὑμῶν] εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις (πρὸβλ. 1,18)*⁶¹.

2. Α΄ Κορ. 6,9-14: *Ἐάντε οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι Θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονομήσουσιν; μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται ¹⁰οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοῖδοροι, οὐχ ἄρπαγες βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν. ¹¹καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλὰ ἀπελουσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. [...] ¹³τὰ βρώματα τῆ κοιλίας καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν, ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταῦτην καὶ ταῦτα καταργήσει. τὸ δὲ σῶμα οὐ τῆ πορνεία ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ, καὶ*

60. Στὴ Β΄ Θεσ. 1, 9-12 σὲ σκηνικὸ πού περιγράφει ἀνάγλυφα τὴ Β΄ Παρουσία ἀναφέρεται ὁ ὄλεθρος ὅσων δὲν πιστεύουν στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Κυρίου Ἰ. Χριστοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ σημειώνονται τὰ ἔξῃ: *Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει, ¹²ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

61. Στὴν ἴδια ἐπιστολῇ, αὐτὴ ἡ ἐλπίδα τῆς κληρονομίας ἀνάμεσα στοὺς ἀγγέλους (καὶ ὄχι τοὺς ἁγίους) συνδυάζεται μὲ μνεῖα τῆς ὑπερβολικῆς μεγάλης δυνάμεις πού φανερώθηκε μὲ τὴν ἀνάσταση ἐκ νεκρῶν καὶ τὴν ἐνθρόνιση ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὑποταγὴ τῶν πάντων (1,19-23). Μάλιστα μὲ τὸν Χριστὸ *συνηγέροθησαν ἤδη καὶ συνεκάθησαν οἱ ἔθνηκοι παραλήπτες τῆς ἐπιστολῆς, γεγονός εὐσπλαχνίας καὶ χάριτος πού συντελέσθηκε διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ (2,1-10).* Ἐνῶ συνεπῶς ἤδη μετὰ τὸ βαπτισματικὸ ἔγχειρε, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάνσει σοι ὁ Χριστὸς (5,14) σκηνώνουν στὸν οὐρανὸ αὐτὸ θὰ συντελεσθεῖ ὀλοκληρωτικὰ μετὰ τὴν Κρίση. Αὐτὸ συνεπάγεται ἀντίστοιχη βιοτή-περίπατο ἐπὶ τῆς γῆς τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ὀφείλουν νὰ διακρατοῦν τὴν ἐνότητά τους: *Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, ²μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραΰτητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, ³σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης· ⁴Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· ⁵εἰς κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα (4,1-5).*

ὁ Κύριος τῷ σώματι· ¹⁴ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρεν καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ⁶².

Σημειωτέον ὅτι στὴν Κολ. 3,1-6, ἡ ὁποία συγκαταλλάγεται στὶς ἐπιστολές τῆς αἰχμαλωσίας καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου γράφτηκε ἀπὸ τὸν Π. μαζί με τὴν Φιλήμονα πρὶν ὁ σεισμός τὸ 60/1 μ.Χ.⁶³ καταστρέψει συνθέμελα τὴν πόλη τῶν παραληπτῶν, ἀκούγονται τὰ ἐξῆς στὴν ἐπικεφαλίδα τῆς παραίνεσης, ἡ ὁποία ἐπίσης ἀποτρέπει ἀπὸ πορνεία, ἀκαθαρσία [...] καὶ τὴν πλεονεξίαν: *Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθημένος· ²τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ³ἀπεθάνετε γὰρ καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. ⁴ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῆ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. ⁵Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρία⁶⁴, ⁶δι' ἧς ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ [ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας]. ⁷ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιεπατήσατε πότε, ὅτε ἐζήτε ἐν τούτοις. Καὶ στὸ ὑπὸ ἐξέταση χωρίο τῆς Φιλ. ἔχουμε τὸν ὄρο φρονεῖτε (πού εἶναι λέξη-κλειδί στὴ Φιλ.), καταπολεμεῖται κατεξοχὴν ἡ γαστέρα καὶ ἐπισημαίνεται ἡ ἔλλευση τοῦ Θεοῦ.*

4. Ἡ ἐνότητα 3,12-4,1 ὡς ὅλον καὶ ἡ σχέση τῆς μετὰ τὸ συγκεκριμένο

Ὅπως διαφαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν παράθεση τοῦ κειμένου στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου, ἡ ἐνότητα 3,12-4,1, ἡ ὁποία ἐγκαινιάζεται μετὰ τὸ *Συμμιμηταί μου γίνεσθε ἀδελφοί* καὶ κατακλείεται μετὰ τὸ *ὥστε ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθη-*

62. Πρβλ. Ρωμ. 14,17: *οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρώσις καὶ πόσις ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Στὸ Ρωμ. 16,17 ἀκούγονται τὰ ἐξῆς: Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδασχὴν ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε ποιοῦντας, καὶ ἐκκλίνετε ἀπ' αὐτῶν· ¹⁸οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ κυρίῳ ἡμῶν Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν ἀλλὰ τῇ ἐαυτῶν κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσιν τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων.*

63. ΤΑΚΙΤΟΣ, *Χρονικά* 1051. Ὁρόσιος [375-418. μαθητὴς τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου], *Historiae adversum paganos* 7.7.12.

64. Στὸ Κολ. 3,5 ἡ πλεονεξία ἐντάσσεται σὲ πάθη σεξουαλικῆς φύσεως τὰ ὁποία ἀποδίδονται στὸν παλαιὸ ἀνθρωπο-παλιάνθρωπο καὶ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας/τῶν ἁμαρτιῶν (Ρωμ. 6,6), τῆς φθορότητας. Ἀπὸ τὸν Παῦλο θεωροῦνται τὰ πλέον ἐπονεϊδιστα (πρβλ. Ρωμ. 1). Ἡ πλεονεξία σημαίνει καὶ ἀνωμαλία (παρὰ φύσιν) στὸ Ἐφ. 5,3-5.

τοι είναι μία αυτόνομη κλειστή ένότητα. Στην ένότητα που προηγείται άμεσα της υπό εξέταση περικοπής (3,12-16), ο Π. κλιμακώνοντας (μέσω των μετοχών) το ρυθμό, δηλώνει ότι δεν περιπατεί άπλως αλλά διώκει και μάλιστα όχι άπλως για να λάβει αλλά να καταλάβει. Υιοθετώντας το ιδεώδες της άριστείας των έλληνορωμαϊκών χρόνων και παρ' ότι έγκλειστος στη φυλακή και πρεσβύτης (Φιλίμ. 9), παρομοιάζει τον πάσχοντα έαυτό του με άθλητή δρομέα που είναι προσηλωμένος στο τέρμα: *ένω έπιλανθάνεται τὰ όπισθεν, κατά σκοπόν διώκει εις τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ* (3,14)⁶⁵. Πρόκειται για μεταφορά που χρησιμοποιεῖται ήδη και στην Α' Κορ. (9,24-29) όπου και εκεί η αὐτάρκεια απειλούσε μέλη της Έκκλησίας τὰ όποια διακήρυτταν ότι ήδη *έβασίλευσαν* (4,8) και θεωρούσαν ότι μπορούν άφοβα και να πορνεύουν αλλά και να συνεσθίουν ιερόθυτα με σύντεχνους ή άλλους στὰ *έσιατόρια* των ειδωλολατρικών ναών, όπως τὸ Ἀσκληπιεῖο. Και εκείνα (όπως και αργότερα οί Νικολαῖτες της Ἀποκ.) με τὸ συγκεκριμένο σκεπτικό υιοθετούσαν ἐν μέρει τὴ νοοτροπία τῆς *ἀγέλης τοῦ Ἐπικούρου Φάγωμεν, πῖωμεν ...* (Α' Κορ. 15,32). Τὸ ἄνω στο Φιλ. 3, 14 δὲν ἀφορᾶ μόνον τὴν προέλευση τῆς κλήσης αλλά και τὸν τελικὸ *έσχατολογικὸ* σκοπὸ που συνιστᾶ τὸ περιεχόμενο/ἀντικείμενο τῆς κλήσεως⁶⁶, τὸ όποῖο δὲν ταυτίζεται άπλως με τὸ *σὺν Χριστῶ εἶναι* (που ἔπεται τῆς ἀναλύσεως 1,22) αλλά με ό,τι ἔχει ήδη ἐπισημάνει στο 3,11: *εἴ πως κατακτήσω εις τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν μέσω τῆς πίστεως*⁶⁷ τοῦ γνῶναι αὐτὸν και τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ και [τὴν] κοινωνίαν [τῶν] παθημάτων αὐτοῦ,

65. ΔΕΣΠΟΤΗΣ Σ., Παῦλος και σωματικὴ Γυμνασία, *Ἀνθρώπινο Πρόσωπο και Ἔθος στην Καινὴ Διαθήκη. Ἡ Κ.Δ. στὸν 21ο αἰ. Τόμ. Β'*, Βιβλικές Μελέτες στη βιβλικὴ Ἡθική, Ἀθήνα: Ἄθως 2008, 443-471.

67. DESPOTIS A., *Die "New Perspective on Paul"* 136: *Ἄ Ἰ. Χρυσόστομος δὲν συνδέει τὸν ἐμπρόθετο ἐπὶ τῇ πίστει με τὴ δικαιοσύνη αλλά με τὸ ἀκολουθοῦν ἀπαρέμφοτο τοῦ γνῶναι αὐτὸν και με αὐτὸν τὸν τρόπο μᾶς ὀδηγεῖ σὲ νέα στίξη και νοηματικὴ διαίρεση τοῦ κειμένου. Ἡ διαφορετικὴ αὐτὴ διαίρεση και στίξη τοῦ κειμένου εἶναι μείζονος σημασίας, διότι ἀφενὸς τὸ κείμενο ἀποκτᾶ συνοχή τόσο με τὴν ἄμεση ἐξάρτηση τοῦ ἐναρθρου ἀπαρεμφομένου ἀπὸ τὸν ὄρο πίστει ὅσο και τὴν ἔμμεση σύνδεση και τῶν δύο με τὴν πρόταση εὔρεθῶ ἐν αὐτῶ. Ἀφετέρου ὑποδεικνύει τὴν ἄμεση σύνδεση τῆς πίστεως με τὴν ἐμπειρία-γνώση τῆς δυνάμεως τῆς ἀναστάσεως αλλά και τῆς κοινωνίας τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ. Ἡ πίστις και ἡ γνώσις ἀποκοτῶν μία διαφορετικὴ διάσταση με αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἡ γνώσις δηλαδή προβάλλεται ὡς ἀπόρροια τῆς πίστεως και ἡ πίστις ἀποκτᾶ μία χριστοκεντρικὴ διάσταση μεθέξεως στην πιστευόμενη πραγματικότητα. Ἡ πίστις ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὴ σύγχρονη ἀντίληψη τῆς πίστεως ὡς ἓνα διανοητικὸ-ψυχολογικὸ και καθαρὰ ἐξατομικευμένο γεγονός.*

συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ. Οὐσιαστικά μὲ τὴν μεταβατική ἐνότητα 3,12-16 (ἢ εἰκόνα τοῦ Π. ὡς δρομέας) ἢ ὁποία παρεμβάλλεται μεταξύ τῆς πρώτης (3,1-11 *πολεμικὴ κατὰ τῶν ἰουδαϊζόντων*) καὶ τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν ὅπου κατακεραυνώνεται ἡ ἐπικούρεια λατρεία τῆς γαστέρας, ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν δὲν καταπολεμεῖ κάποια συγκεκριμένη μερίδα τελείων ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τὶς δύο προαναφερθεῖσες τάσεις.

Ἦδη συνεπῶς ὁ Π. μὲ τὴν προηγούμενη ἐνότητα, στρέφει τεχνηέντως τὴν προσοχὴ τοῦ ἀκροατηρίου χρονικὰ στὸ μέλλον καὶ στὴν ἐξανάσταση ἀντὶ τοῦ παρελθόντος ποὺ ἀποτελεῖ ἀφορμὴ καυχήσεως γιὰ τοὺς ἰουδαϊζόντες ἀντιπάλους του ἀλλὰ, ὅπως ἤδη ἔχει ἐπισημάνει, συνιστᾷ ζημία γιὰ τὸν ἴδιο. Τοπικὰ ἐπίσης προσανατολίζει στὰ ἄνω ἀντὶ τῶν κάτω ὅπου εἶναι στραμμένο τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀντιπάλων του ποὺ ὀδεύουν ὅπως τὰ κτήνη στὴν ἀπώλεια.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦνται ἐπίσης τὰ ἐξῆς⁶⁸:

1. Ὁ ὑπὸ ἐξέτασιν στ. μᾶλλον κατακλείει τὸ κυρίως Σῶμα τῆς ἐπιστολῆς, ἢ ὁποία ἐγκαινιάζεται μὲ τὸ στ. 1,27-28, ὁ ὁποῖος συμπεκνώνει ὡς *Πρόθεση* (*propositio generalis*) τὸ θέμα ὁλόκληρης τῆς ἐπιστολῆς: ²⁷*Μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε, ἵνα εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς εἴτε ἀπὼν ἀκούω τὰ περὶ ὑμῶν, ὅτι στήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου* (= γιὰ τὴν πίστη τοῦ εὐαγγελίου). ²⁸*Καὶ μὴ πτυρόμενοι* (= μὴ φοβεῖσθε, ζαρώνετε ἀπὸ φόβο, ἐπιδεικνύετε ἡττοπάθεια) *ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἥτις ἐστίν* (= ἡ ἀτρόμητος στάση σας) *αὐτοῖς ἐνδειξις ἀπωλείας, ὑμῶν δὲ σωτηρίας, καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ*. ²⁹*ὅτι ἡμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν*, ³⁰*τόν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἶδετε ἐν ἐμοὶ καὶ νῦν ἀκούετε ἐν ἐμοί*. Ἐχει προηγηθεῖ ἡ περικοπὴ ὅπου ἐξαίρεται τὸ παράδοξο ἦθος τοῦ ἀποστολέα ἀλλὰ καὶ εὐαγγελίου ποὺ μεγαλύνονται παρὰ τὸν διωγμὸ. Συνεπῶς καὶ στὸν 1,27 τὸ πολι-

68. SNYMAN ANDRIES H., A Rhetorical Analysis of Philippians 1:27-2:18. *Verbum et Ecclesia* 26.3 (2005) 783-809. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Philippians 4:1-9 from a Rhetorical Perspective. *Verbum et Ecclesia* 28.1 (2007) 224-243. Βεβαίως σὲ ἀντίθεση πρὸς ἐναλλακτικὴς-ριζοσπαστικὴς προτάσεις τῶν Κυνικῶν (*παραχαράσσειν τὸ νόμισμα*) στὸ 4, 8-9 ὁ χριστιανὸς παροτρύνεται νὰ ἀσκεῖ ὅ,τι ὑπάρχει αὐθεντικὸ σὲ αὐτὴν τὴν πολιτεία: ⁸*Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε*. ⁹*Ἄ καὶ ἐμάθετε καὶ παρελάβετε καὶ ἠκούσατε καὶ εἶδετε ἐν ἐμοί, ταῦτα πράσσετε*. καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν.

τεύεσθαι συνδιδάξεται με (α) τὸ μοτίβο τοῦ πολέμου (στήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι/ μὴ πτυρόμενοι)⁶⁹ /τῆς ἄθλησης, (β) τὴν «παρουσία»-ἐλευση (αὐτὴ τῆ φορὰ τοῦ ἀποστόλου καὶ ὄχι τοῦ Χριστοῦ), (γ) τὸ δίπολο ἀπώλεια/σωτηρία, (δ) τὴ δωρεὰ (ὄχι ὁμως τῆς ἀνάστασης τῶν σωμάτων ἀλλὰ τοῦ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ) ἀλλὰ καὶ (ε) τῆς μίμησης τοῦ Π.: Ἄρα ἤδη στὸ κεφ. 1 ἡ πολιτεία τῶν χριστιανῶν λαμβάνει χαρακτηριστικὰ ποὺ διέκριναν κατεξοχὴν τοὺς πολῖτες τῶν πόλεων καὶ μάλιστα ἐκείνους ποὺ ὀλοκλήρωναν τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν παιδεία στὴν πολιτεία. Αὐτοί, ὅπως ἤδη σημειώθηκε σκληραγωγοῦνταν θεωρώντας ὡς τιμὴ νὰ πάσχουν ἢ καὶ νὰ πεθάνουν χάριν τῆς πόλεως/τοῦ πολιτεύματος καὶ φυσικὰ ὄχι χάριν ἐνὸς Ἐσταυρωμένου.

2. Ἐν συνεχείᾳ στὸ κεφ. 2 ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ζητούμενο τῆς ἐπιστολῆς εἶναι (α) τὸ ἐνιαῖο φρόνημα (κατεξοχὴν μεταξὺ ἐπισκόπων καὶ διακόνων) ἀλλὰ καὶ (β) τὸ ἀγωνιστικό/θυσιαστικό φρόνημα ποὺ χαρακτηρίσε καὶ τὸν ἡγέτη καὶ τελειωτὴ τῆς πίστεως. Ἡ πορεία τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ὅπως ἀνάγλυφα ἀποτυπώνεται στὸν γνωστὸ ἀρχέγονο ὕμνο, ὁ ὁποῖος δεσπόζει στὴν καρδιὰ τῆς ἐπιστολῆς (2, 5β-11), οὐσιαστικὰ ἀνατρέπει τὰ συμβατικά πρότυπα τῆς κατάκτησης τῆς τιμῆς μέσω τῆς αὐτοπροβολῆς καὶ δόξας καὶ τὸ γενικότερο ἦθος/τὸν βίον καὶ τὴν πολιτεία τῆς πυραμίδας ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Αὐτός, παρ' ὅτι ὄντως Θεός (καὶ ὄχι *divi filius* ὅπως οἱ αὐτοκράτορες), μέσω τῆς ὑπακοῆς, τῆς κένωσης καὶ τοῦ ἐσχάτου ὄνειδους τοῦ Σταυροῦ, τελικὰ ἐνθρονίστηκε σαρκωμένος ἀπὸ τὸν Πατέρα μεγαλειωδῶς στὸν οὐρανὸ κυριαρχώντας στὸ σύμπαν. Ἡ κατακλειδα τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν ἐνόητας, ἡ ὁποία ἀπὸ κάποιους ἐρμηνευτὲς θεωρήθηκε ποιητικὸ τεμάχιο⁷⁰, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ γ' στροφή τοῦ συγκεκριμένου ὕμνου: ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πρόκειται σύντομα νὰ ἔλθει (ὄχι ἀπλῶς γιὰ νὰ μᾶς σώσει/ρῦσει ἀπὸ τῆς ὀργῆς, ὅπως ἐπισημαίνεται στὴν Α' Θεσ.) ἀλλὰ γιὰ νὰ μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξει αὐτῷ τὰ

69. MARCHAL JOSEPH A., *Military Images in Philippians 1-2: A Feminist Analysis of the Rhetorics of Scholarship, Philippians, and Current Contexts* (Rhetoric, Violence and Evil: Connections, Reflections and Responses: A Conference of the Centre for Rhetorics and Hermeneutics, University of the Redlands). <http://www.ntgateway.com/paul-the-apostle/philippians/> (Ἡμερ. Ἀνάκτησης 7.10.2013).

70. SCHINKEL, *Die himmlische Burgerschaft* 100.

πάντα (3,21). Οί παραλήπτες τῆς ἐπιστολῆς, ὅπως καὶ ὁ Π., βιώνουν τὰ συναισθήματα πού ἀποτυπώνονται στὴν α΄ στροφή.

3. Μετὰ τὸν ὕμνο τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Ὑψωμένου παιδός, ὁ ἀποστολέας προσφέρει καὶ ἄλλα θυσιαστικά παραδείγματα. Ὁ ἴδιος ὁ Π. ταυτόχρονα σπένδεται λειτουργώντας θυσιαστικά χάριν τῆς πίστεως τῶν ἀδελφῶν, οἱ ὅποιοι, ὅπως θὰ ἀποδειχθεῖ καὶ στὸ κεφ. 4, ἐπίσης δροῦν ἱερατικά συγκοινωνώντας μὲ τὰ παθήματα τοῦ Π. μέσῳ τῆς βοήθειας πού παρουσιάζεται ὡς ὁσμὴ εὐωδίας (4,18). Αὐτὴ ἡ θυσία συνδέεται μὲ τὴ χαρὰ. Ἀκολουθοῦν ἄλλα δύο μοντέλα: Πρόκειται γιὰ τὸ *ἰσόψυχο τέκνον* Τιμόθεο καὶ τὸν ἀδελφό – *συνεργό* – *συστρατιώτη* Ἐπαφρόδιτο, οἱ ὅποιοι ἐμπονται πρὸς τοὺς παραλήπτες καὶ θεωροῦνται *ἐντιμοί* διότι ἀκολουθοῦν τὸ μοντέλο τοῦ Κυρίου ἀλλὰ καὶ τοῦ Π. πλησιάζοντας *μέχρι θανάτου διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ* (2,30). Ἀκολουθοῦν τὰ *ἀντιπαραδείγματα* ὄσων ἀπειλοῦν τὴν *ἐνότητα* καὶ τὴν ἀγωνιστικότητα τοῦ φρονήματος. Ταυτίζονται μὲ τοὺς ἰουδαϊζόντες ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐλληνίζοντες. Σὲ ὁλόκληρη τὴν ἐνότητα δεσπάζει τὸ δίπολο: σάρκα-πνεῦμα, γῆ-οὐρανός.

Ἐντὸς τῆς εὐρύτερης ἐνότητας 3,17-4,1 ἡ ὑποενότητα 3,20-21 *ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα [...]*, ὅπου δεσπάζουν τὰ λεξήματα *ἡμῶν* (πού τίθεται στὴν ἀρχὴ τῆς φράσης) ἀλλὰ καὶ τὸ *ἐν οὐρανοῖς* (πού προτάσσεται τοῦ ρήματος *ὑπάρχει*) βρίσκεται σὲ ἀντιθετικὸ παραλληλισμὸ πρὸς ὁλόκληρη τὴν περικοπὴ 3,18γ-19, ὅπου μάλιστα σηματοδοτεῖται μία προκοπή/πρόοδος πρὸς τὰ κάτω: θεὸς ἢ κοιλιά, δόξα ἢ αἰσχύνη, *φρόνημα ἐπίγειο* (προσανατολισμένο στὰ ἐπίγεια). Ἔτσι οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ, ὁ ὁποῖος θεωροῦνταν τὸ αἰσχιστὸ εἶδος ἀπώλειας τῆς ζωῆς, παραδόξως παρουσιάζονται οἱ ἴδιοι ὡς κτήνη καὶ δὴ *κύνες* (πρβλ. Ἀποκ. 22,10) σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ *ἡμεῖς*, τοὺς κατεξοχὴν ἀνθρώπους πού εἶναι προσανατολισμένοι πρὸς τὰ ἄνω. Ἀπαντᾷ ὁμως καὶ ἡ ἐξῆς ἀντιστοιχία τῶν δύο ἡμιστιχίων τῆς ὑποενότητας πού ἐξετάζουμε:

(α 2) *τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ,*

¹⁹(α 1) *ὣν τὸ τέλος ἀπώλεια*

(β) *ὣν ὁ θεὸς ἢ κοιλιά*

(α΄ 1) *ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει,*

(α΄ 2) *ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν,*

(β΄) *ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης Αὐτοῦ*

καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν,
οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες

κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι
αὐτὸν καὶ ὑποτάξει αὐτῷ τὰ πάντα.

Τὸ ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει δὲν βρίσκεται σὲ ἀντίθεση μόνον πρὸς τὸ οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, τὸ ὁποῖο ἂν καὶ βρίσκεται στὸ τέλος τῆς διατύπωσης οὐσιαστικά ἔχει γενικό/ἀφοριστικό χαρακτήρα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια. Αὐτοὶ ἐχθρεύονται τὸν σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἐμεῖς (τὸ ὁποῖο σημειωτέον προηγουμένως ταυτίζεται μὲ τὸ ἐγὼ τοῦ Π.) προσδοκοῦμε μὲ λαχτᾶρα τὸν Ἐσταυρωμένο, τὸν ὁποῖο ἀναγνωρίζουμε ὡς Κύριο-Γιαχβέ-σωτήρα στὸν ὁποῖο θὰ ὑποταγοῦν τὰ πάντα. Ἐκείνων τὸ τέλος εἶναι ἡ ἀπώλεια ἐνῶ ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει ἤδη, ἀφοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν χριστολογικὸ ὕμνο, ἤδη σὲ αὐτὸν ἔχει ἐνθρονιστεῖ ὁ ταπεινωθεὶς Θεός. Ἐκεῖνοι θεοποιοῦν τὴν κοιλία καὶ ἡ δόξα ἔγκειται ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν ἐνῶ ἐμεῖς ἀντιλαμβανόμαστε τὸ σῶμα ὡς παθητὸ φορέα ταπεινώσεως/τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο θὰ γευθεῖ ὁμως τὴ δόξα τοῦ σώματος τοῦ Ἀναστάσιου. Ἐὰν αὕτη ἡ ἀνάγνωσις εἶναι βίασιμη, τότε ὁ ὅρος πολίτευμα δὲν σημαίνει μόνον ἓνα φρόνημα/μία διαγωγή πού ἐπικεντρώνεται στὰ ἐπουράνια καὶ καθορίζεται ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ εἶναι ὅρος ἰσότοπος μὲ τὴ βασιλεία – τὸ *Imperium* τοῦ Θεοῦ, πού σύμφωνα μὲ τὰ προαναφερθέντα χωρία ναὶ μὲν ὑπάρχει ἀλλὰ θὰ κληρονομηθεῖ στὸ μέλλον. Ἄλλωστε τὸ ὑπάρχει σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ἐξ οὗ δὲν συνδέεται τόσο μὲ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτεία, ἀλλὰ μὲ ἓνα τόπο, τὴν πόλη/πολιτεία, τὴν οὐράνια Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, συνιστώντας τὸ σημεῖο ἀναφορᾶς κάθε ἀληθινοῦ μέλους τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι θεωρῶ ὅτι ἡ ἀπόδοσις τοῦ πολιτεύματος μὲ τὸν ὅρο πατρίδα ἢ πολιτικά δικαιώματα εἶναι λανθασμένη, καθὼς στὴ Φιλ. δὲν γίνεται λόγος, ὅπως στὸν Φίλωνα γιὰ ἀποδημία τῆς ψυχῆς, ὅπως δὲν γίνεται καὶ ἀκόμη ἀναφορὰ στὴ συνάφεια γιὰ κάποια δικαιώματα, ὥστε νὰ ἀντιπαρατάξει ὁ Π. τὰ προνόμια τῆς ἰθαγένειας τῶν χριστιανῶν.

5. Συμπεράσματα

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι τὸ ἐπουράνιο πολίτευμα οὐσιαστικά ταυτίζεται μὲ τὴ βασιλεία, ἡ ὁποία ἂν καὶ εἶναι παροῦσα, θὰ γίνῃ στὴν πληρότητά της ἀντικείμενο κληρονομίας ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ σταυροῦ. Ἄρα ταυτίζεται καὶ μὲ τὸ βραβεῖο τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐρμήνευσε τὸ χωρίο ὁ Ἰ. Χρυσό-

στομος. Μέσω του γάρ δεν βρίσκεται σε αντιθετικό παραλληλισμό μόνον προς τις διατυπώσεις πολλοί γάρ περιπατοῦσιν/οί τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, ἀλλὰ και προς τὴν ἀπώλεια και τὴν αἰσχύνη προς τὴν ὁποία ὀδεύουν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Παύλου. Συνεπῶς μὲ τὴν ἄνω κλήση και τὸ πολίτευμα θεωρῶ ὅτι δὲν υἰοθετεῖται ἢ πλατωνική διάκριση μεταξὺ ἐπουράνιας πόλης προς τὴν ἐπίγεια ἀλλὰ προβάλλει κατεξοχήν ἢ ἐσχατολογική Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία σύμφωνα μὲ τὴν Α΄ Κορ. δὲν μπορεῖ νὰ κληρονομήσει ἢ σάρκα, ἀλλὰ οἱ ἅγιοι μὲ τὰ μεταμορφωμένα σώματα (Α΄ Κορ. 15,50). Βεβαίως ἤδη ὁ χριστιανὸς πολιτεύεται στὸν χῶρο (οὐρανὸ) ποὺ θεωρεῖτο και ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ὡς τόπος ἀποκατάστασης κατεξοχήν τῶν ψυχῶν τῶν ἡρώων μετὰ θάνατον⁷¹.

Αὐτὸς ὁ προσανατολισμὸς φυσικὰ ἔχει συνέπειες στὸν τρόπο ζωῆς, τὸ βίο και τὴν πολιτεία, ἀφοῦ και ἡ ρωμαϊκή πολιτεία ἐπιβεβαιωνόταν μὲ τὴν προσήλωσι τῶν Ρωμαίων (πολιτῶν) στὰ mores maiorum. Γι' αὐτὸ και ἤδη στὸ 1,27 σημειώνονται τὰ ἑξῆς: Μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε, ἵνα εἴτε ἐλθὼν και ἰδὼν ὑμᾶς εἴτε ἀπὼν ἀκούω τὰ περὶ ὑμῶν ὅτι στήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι, μὴ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου. Οὐσιαστικὰ τὸ ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ ἀξίως τῆς ἄνω κλήσεως.

Τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖο ἄμεσα τίθεται εἶναι γιατί ὁ Π. ἀπευθυνόμενος στὴν πρώτη εὐρωπαϊκὴ χριστιανικὴ Ἐκκλησία προτίμησε τὸν ὄρο πολίτευμα και ὄχι τὸν ὄρο Βασιλεία. Αὐτὸ δὲν συνέβη ἀπλῶς διότι ὁ ὄρος εἶχε εἰδικὸ βᾶρος στοὺς ἀκροατὲς τῆς Φιλ. οὔτε μόνον διότι συνδυάζει τὴν ἔννοια τῆς πόλης μὲ αὐτὴ τῆς διαγωγῆς ποὺ ἀρμόζει στὴν πόλη. Ὅντως μέσω τοῦ συγκεκριμένου παρέχεται στὸν ἀποστολέα, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει τὸ ρόλο τοῦ παιδοτρίβη/σωφρονιστῆ, ἢ εὐκαιρία νὰ δηλώσει και (α) τὸν τόπο ἀλλὰ και (β) τὸν τρόπο: δηλ. και (α) τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ποὺ ἤδη βιώνεται και ταυτόχρονα θὰ κληρονομηθεῖ στὴν τελειότητά της ἀπὸ τοὺς ἁγίους μετὰ τὴ Β΄ Παρουσία ἀλλὰ και (β) τὴν συγκεκριμένη πολιτεία/ἄθληση ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ παραμείνει κάποιος μέλος/κοινωνός της. Τὸ ἐπίγειο πολίτευμα ὄντως στὰ ρωμαϊκὰ χρόνια (ὅπως και σήμερα ἢ ιδιότητα τοῦ εὐρωπαϊοῦ πολίτη) ἀποτελοῦσε προνόμιο τὸ ὁποῖο ὄμως δὲν ἦταν «στατικό»: προϋπόθετε μία πρώτη ἐγγραφὴ στὰ μητρώα και ἐν συνεχείᾳ μία πλήρη ἔνταξη στοὺς θεσμοὺς της κατεξοχήν μέσω τῆς παιδείας και τῆς σκληραγωγῆς στὸ πεδίο τοῦ πολέμου και τῆς ἄθλησης. Ὁ πολίτης

71. OBRYK MATILDA, *Unsterblichkeitsglaube in den griechischen Versinschriften. Untersuchungen zur antiken Literatur und Geschichte*, Berlin; Boston: De Gruyter 2012, 189 κ.ἑ.

στά δεκαέξι του επισφράγιζε την ιδιότητά του φορώντας λευκή τήβεννο ενώ στο πλαίσιο της τελειοποίησής του δὲν ἦταν σπάνια ἢ συνήθεια νὰ ἐπισκέπτεται τὴν Αἰώνια Πόλη. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς πιστοὺς Φιλιππησίους. Ἐγγράφηκαν ἤδη στὴ βίβλο τῆς ζωῆς μέσω τῆς ἀναγέννησης τοῦ βαπτίσματος. Ὅφειλον ὅμως νὰ τελειοποιηθοῦν μέσω τῆς συν-άσκησης (ἀπέχοντας ἀπὸ τὸ σαρκικὸ φρόνημα ποὺ ἐκφράζουν καὶ οἱ ἰουδαῖζοντες ἀλλὰ καὶ οἱ ἐλληνίζοντες) προκειμένου ἐνδεδυμένοι ὄχι μὲ λευκὴ τήβεννο ἀλλὰ μὲ τὰ ἀφθαρτα σώματα νὰ γίνουν πολῖτες τῆς ὄντως Αἰώνιας Πόλης, ἡ ὁποία ἤδη βρῖσκεται στὸν οὐρανό. Ἀπὸ ἐκεῖ πρόκειται νὰ ἔλθει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Σωτῆρας καὶ Κύριος, προκειμένου νὰ τοὺς ὀδηγήσει στὴ Βασιλεία.